

Förkortningar

AGL	Lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt
BFN	Bokföringsnämnden
BFL	Bokföringslagen (1976:125)
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer
GKL	(Gamla) Kommunalskattelagen
JT	Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet
KL	Kommunalskattelagen (1928:370)
KR	Kammarrätten
LBSI	Förslag till lag om befrielse från skattskyldighet för stiftelser och ideella föreningar (SOU 1995:63)
LR	Länsrätten
not	notismål
NUTEK	Närings- och teknikutvecklingsverket
prop	proposition
ref	referat
RK	Rättsfall från kammarrätterna
RN	Riksskattenämnden
RR	Regeringsrätten
RSV	Riksskatteverket
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SIL	Lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt
SKM	Skattemyndigheten
SL	Stiftelselagen (1994:1220)
SOFK	Stiftelse- och föreningskattekommittén
SOU	Statens offentliga utredningar
SRN	Skatterättsnämnden
SvSkT	Svensk Skattetidning
TM	Tillsynsmyndigheten

Sammanfattning

En avkastningsstiftelse har två verksamheter. Den ena är att förvalta sitt kapital så att mervärden skapas, den andra att för viss del av detta mervärde fullfölja ändamålet enligt stiftarens föreskrifter. En central bedömningsfråga är vilka beståndsdelar av uppkommet mervärde som ska användas för ändamålet. Civilrättsligt innebär gränsdragningen en intresseavvägning mellan stiftelseändamålet omfattning idag och kapitalets utveckling för framtiden. Skatterättsligt görs avvägningen vad - och hur - som ska komma det allmännyttiga ändamålet till godo för att stiftelse skall bli begränsat skattskyldig.

Stiftelselagen, som reglerar stiftelserna civilrättsligt, är till stor del dispositiv och ger utrymme för individuell reglering genom stiftelseförordnandet. Det gör däremot inte skattelagstiftningen, eftersom det skulle strida mot likabehandlingsprincipen.

Det civilrättsliga avkastningsbegreppet är inte definierat i lag, varken specifikt för stiftelser eller i övrigt. Gällande rätt i stiftelsesammanhang innebär huvudsakligen ränta och utdelning, vilket härrör från ett uttalande i Stiftelselagspropositionen. Det anger att avkastning i civilrätten sedan länge ansetts betyda sk löpande avkastning. Detta synsätt stämmer mindre bra in på vad begreppet allmänt anses innefatta idag och har också ifrågasatts från olika håll.

Uppsatsens första del innehåller olika aspekter på den civilrättsliga bedömningen av en stiftelses avkastning och även praktiska frågeställningar om avkastning på olika finansiella instrument.

I andra kapitlet behandlas skattebegreppet fullföljdsrequisit och dess olika beståndsdelar. I stora drag är frågeställningarna hur stiftelsens intäkter, kostnader och användning ska bedömas. Dessutom ges en inblick i skattemyndighetens praktiska tillämpning av fullföljdskravet.

Det pågår idag en diskussion runt stiftelsefrågor. Det beror förmodligen på att regleringen inte är särskilt utförlig, praxis har avsevärda luckor och litteraturen är delvis sparsam. Skilda tolkningar och åsikter förs fram från olika håll. Stiftelselagen trädde i kraft så sent som 1 januari 1996, men det anses fortfarande vara Henrik Hessler's avhandling "Om stiftelser" från 1952 som är den civilrättsliga grundbulten i litteraturen. På skattesidan är det Anders Hagstedt's "Om beskattning av stiftelser" från 1972. Ett förslag till reformerad beskattning av stiftelser som kom 1995 ligger fortfarande på is. Det har med andra ord inte skett så stora förändringar på stiftelseområdet de senaste decennierna. För att ta några steg har jag kompletterat med egna slutsatser och synpunkter i flera fall. Om stegen sedan är framåt, åt sidan eller bakåt låter jag läsaren avgöra.

Innehållsförteckning

Förkortningar	1
Sammanfattning	2
1 Inledning	6
1.1 Uppsatsens innehåll och syfte	6
1.2 Avgränsning och metodfrågor	7
1.3 Allmänt om stiftelser och deras beskattning	8
1.3.1 Stiftelselagen	8
1.3.2 Beskattning	8
2 Avkastningsbegreppet	10
2.1 Inledning	10
2.2 Definition	10
2.2.1 Kammarkollegiets utredning om begreppet avkastning	11
2.2.2 Synpunkter som framförts om avkastningsbegreppet	11
2.2.3 Avkastningsfrågor som avgjorts i praxis	13
2.2.4 Sammanfattning av avkastningsdefinitionen	14
2.3 Problem med definitionen av avkastning	10
2.3.1 Praktiska dilemman för stiftelserna	15
2.3.2 Eventuell flexibilitet i avkastningsdefinitionen	15
2.3.3 Ett eget förslag till ändamålsenlig bestämning av avkastningen	17
2.3.4 Realiserade och orealiserade värdeförändringar	20
2.3.5 Inflation och värdebeständighet	22
2.4 Praktisk tillämpning på olika finansiella instrument	24
2.4.1 Aktierelaterade instrument	24
2.4.2 Räntebärande instrument	28
2.5 Den allmänna uppfattningen om avkastning - en enkätundersökning	32
2.6 Egna synpunkter och slutsatser	33
3 Fullföljdsrequisitet	36
3.1 Inledning	36
3.1.1 Ytterligare krav för begränsad skattskyldighet	36
3.1.2 Bakgrund	36
3.1.3 Definition	37
3.1.4 Problem för stiftelsen	38
3.2 Inkomster som omfattas av fullföljdsrequisitet	39
3.2.1 Avgränsning	39
3.2.2 Skatterättslig definition av begreppet avkastning	39
3.3 Nettoavkastning - vilka kostnader är avdragsgilla?	42
3.3.1 Utvidgad avdragsrätt under näringsverksamhet?	42
3.3.2 Andra synpunkter på kostnader	43

3.3.3 Avdrag enligt schablon	44
3.3.4 Sammanfattande synpunkter på kostnader.....	44
3.4 Fullföljden.....	46
3.4.1 Kostnader för fullföljden.....	46
3.4.2 Praxis	46
3.4.3 RSV's syn på fullföljdens omfattning.....	47
3.4.4 En jämförelse med statlig verksamhet.....	47
3.4.5 Stiftelsens egna kostnader.....	48
3.4.6 Litteratur.....	48
3.5 Användningsgraden.....	49
3.6 Tidsaspekten.....	49
3.6.1 Uppskjuten fullföljd.....	50
3.6.2 Efterutdelning.....	50
3.6.3 Ett års eftersläpning.....	50
3.6.4 Femårsregelns tillämpning.....	51
3.6.5 Egna synpunkter på femårsregeln.....	51
3.6.6 Genomsnittsberäkningen.....	52
3.6.7 Eftersyn.....	52
3.7 Flexibilitet i bedömningen.....	54
3.8 Stiftarens föreskrifter på kollisionskurs med skattereglerna.....	54
3.9 Tillämpning och kontroll.....	55
3.9.1 Allmänt	55
3.9.2 Påpekanden.....	55
3.9.3 Orsaker.....	55
3.9.4 Femårsregeln	56
3.9.5 Ojämn utdelning och läkande efterutdelning.....	56
3.9.6 Avkastningen.....	56
3.9.7 Kostnadsavdrag.....	56
3.9.8 Fullföljd och användningsgrad.....	57
3.9.9 Granskning och bedömning.....	57
3.10 Sammanfattande synpunkter på fullföljden.....	58

Källförteckning

Bilagor

Tack!

Jag vill framföra ett varmt tack till alla som deltagit i intervjuer och enkätundersökning för tid och värdefull kunskap.

Christina Backman, Handelsbanken, ska ha stort tack bl a för uppslaget till denna uppsats.

Jag ber att få tacka min handledare, professor Rolf Dotevall, för snabb och effektiv handledning. Tack även Robert Pålsson för att Du bedömde den skatterättsliga delen av uppsatsen.

Ett alldeles särskilt varmt tack till min mamma Pia och till svärmor Yvonne, som vid olika tillfällen underhållit våra tre barn, så att friden ibland kunnat sänka sig vid skrivbordet även dagtid.

Tack pappa för att Du läst uppsatsen och kommit med värdefulla synpunkter och dessutom uppmuntrat mig med positiva kommentarer.

Tack ska du också ha, Silver, för att du har avstyrt närmade hjärnblödningar när datom och jag inte varit alls överens. Och – för att du tagit denna min nyck att plötsligt skriva uppsats med föredömligt jämnmod.

Möln dal 1999-11-30

Linda Hellsten

1 Inledning

1.1 Uppsatsens innehåll och syfte

Regelverket runt stiftelser är speciellt, eftersom föreskrifter i stiftelseförordnandet i hög grad styr den enskilda stiftelsen. De lagbestämmelser som finns i stiftelselagen (1994:1220) är till stor del dispositiva. Detta innebär att stiftelser civilrättsligt inte har enhetliga regler. Skatterättsligt, däremot, kan sådana individuella hänsyn inte tas, vilket medför vissa praktiska rättstillämpningsfrågor. Andra egenheter för stiftelser är att de saknar ägare och att de i princip för all framtid ska följa de bestämmelser som ges vid bildandet. Föreskrifterna kan i särskilda fall ändras, men då krävs ofta att permutation beviljas. Särskilt avkastningsstiftelser utformas vanligen för att vara i princip eviga, varför många av dem riskerar att få ett föråldrat regelverk. Rättstillämpningen för stiftelser är svår, eftersom det på många områden saknas eller finns liten ledning i lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.

Efter de senaste årens räntenedgång har frågan om användningsbara medel i avkastningsstiftelser diskuterats allt oftare. Enligt gängse synsätt disponibla medel i form av räntor och utdelningar har minskat till runt en tredjedel på några år, samtidigt som värdet på framför allt aktieinnehav har ökat starkt. Hur ska alltså en stiftelse definiera sin avkastning? Under 90-talet har skattemyndigheten på många håll i landet intensifierat kontrollen av stiftelser, vilket har resulterat i att många som tidigare haft skattelättnader blivit oinskränkt skattskyldiga. Detta har lett till debatt om hur fullföljdsrekvisitet ska tillämpas.

Denna uppsats avhandlar två begrepp ur ett stiftelserättsligt perspektiv – avkastning och fullföljdsrekvisit. Innebörden i dem är viktiga för stiftelser, men samtidigt svåra att fastställa. Avkastningen har både en civilrättslig och en skatterättslig innebörd, medan fullföljdsrekvisitet är en skatteterm.

Att bestämma *avkastningens* storlek civilrättsligt har främst betydelse för att avgöra hur mycket en stiftelse ska dela ut. Ibland har stiftaren mer eller mindre preciserat vad som ska innefattas, ibland saknas sådana föreskrifter. Vad som allmänt menas med avkastning förändras också över tiden, särskilt som många nya placeringsinstrument tillkommer som förändrar bilden. Vad en stiftare föreskrev om avkastningen för 50 år sedan kan knappast vara en bra ledning för hur mycket som ska anses vara avkastning av en aktivt förvaltd stiftelseförmögenhet idag. Förutom att se hur avkastning är definierat i rättskällorna, har jag kompletterat bilden med en ovetenskaplig undersökning av vad kapitalägare och deras rådgivare menar med avkastning idag. Syftet är att sammanfatta gällande rätt, redogöra för åsikter som förts fram om avkastningsbegreppet och peka på problemställningar som kan

uppstå. Dessutom syftar kapitlet till att ge en någorlunda praktiskt användbar vägledning för tillämpning på olika finansiella instrument.

Fullföljdsrekvisitet beskriver lagstiftarens krav på allmännyttiga stiftelser att verkligen utföra sin verksamhet i viss grad för att erhålla skattelättnader. Själva kärnfrågan är hur avkastningen ska beräknas och användas för att stiftelse ska kvalificera sig för skatteprivilegier. För stiftelserna är detta naturligtvis en viktig fråga. I kapitlet beskrivs hur avkastningens storlek ska bestämmas, vilket inte helt överensstämmer med den civilrättsliga definitionen. Härfter diskuteras vilka kostnader som kan dras av från bruttoavkastningen å ena sidan och vad som får räknas till fullföljden å den andra. Vidare beskrivs användningsgraden, olika tidsaspekter på fullföljdskravet samt hur skattemyndigheten tillämpar den. Kapitlet avslutas med egna synpunkter.

Rättsläget är oklart och avsnittet syftar till att belysa de olika momenten i fullföljdskravet, vilket kompletteras med vissa egna tolkningar och förslag till justeringar i tillämpningen.

Egna synpunkter och tolkningar förekommer på flera ställen i uppsatsen. Det är ett medvetet försök att komplettera ett tunt reglerat rättsområde med idéer om hur tillämpningen skulle kunna ske.

1.2 Avgränsning och metodfrågor

Framställningen tar främst sikte på avkastningsstiftelser, men mycket av vad som sägs gäller för alla stiftelser. I huvudsak är första avsnittet civilrättsligt och andra skatterättsligt, men viss överlappning har skett för att få en helhet. Utöver en allmän inledning berörs inga andra stiftelserrättsliga frågor än de, som direkt är kopplade till avkastning och fullföljd.

Grunden för uppsatsens innehåll är hämtat från lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Som komplement har jag diskuterat frågorna med stiftelseförvaltare, bankjurist, revisorer, skattejurister, företrädare för skattemyndigheten, länsstyrelsen och Kammarkollegiet samt genomfört en liten enkätundersökning. Denna gör på inget sätt anspråk på att ha statistisk signifikans utan ska bara vara en fingervisning om hur ett begrepp uppfattas utanför juristsfären.

I uppsatsen gör jag förenklingen att genomgående benämna stiftelsens ledning för förvaltare, vilket avser såväl fall där en eller flera fysiska personer utgör stiftelsens styrelse som där ledningen utgörs av förvaltare i form av juridisk person eller myndighet.

1.3 Allmänt om stiftelser och deras beskattning

Sedan lång tid tillbaka har i Sverige stora summor donerats till stiftelser för olika välgörande ändamål. Från fattigvård, barnavård och undervisning har tyngdpunkten förskjutits mot andra områden såsom vetenskaplig forskning och konstnärliga områden. Sådana allmännyttiga stiftelser finns idag med allt från obetydliga tillgångsbelopp till betydande förmögenheter.

Vidare finns bl a stiftelser som bedriver olika typer av näringsverksamhet, företagsanknutna stiftelser, pensions- och personalstiftelser, kommunala bostadsstiftelser och andra offentligrättsliga stiftelser samt insamlingsstiftelser. De samlade tillgångarna är avsevärda, 180 miljarder kronor i februari 1999. Då tillkommer de stiftelser som inte finns med i stiftelseregistret, eftersom det är därifrån uppgift om tillgångarna hämtats. Stiftelsekontrollerade maktgrupperingar som t ex Wallenbergsfären är viktiga storägare i flera av Stockholmsbörsens tunga bolag. Detta har gett upphov till en intressant debatt, se bl a Affärsvärlden 1997 nr 22.

1.3.1 Stiftelselagen

Genom stiftelselagen (1994:1220), SL, som trädde i kraft 1 januari 1996 blev stiftelserna civilrättsligt lagreglerade. Dessförinnan fanns endast regler i vissa avseenden i lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser. Förutom dessa lagregler fanns en ganska väl utvecklad praxis.

SL gäller för ”vanliga” stiftelser (jfr 1 kap 2-3 §§) samt för insamlingsstiftelser och kollektivavtalsstiftelser (jfr 11 kap 1 och 3 §§). SL gäller däremot i princip inte för pensions- och personalstiftelser, vilka regleras i Tryggandelagen (1967:531), jfr SL 1 kap 1 § 2 st 2 p. SL gäller knappast alls för vissa kyrkliga stiftelser eller stiftelser till förmån för bestämda fysiska personer, s k familjestiftelser. Utländska stiftelser omfattas inte heller av SL.¹

När en stiftelse föreligger, är den en egen juridisk person *utan ägare*, vilket ibland kallas ”självvägd”. Kraven för att bilda en stiftelse är ”att egendom enligt förordnande av en eller flera stiftare avskiljs för att varaktigt förvaltas som en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål”.²

1.3.2 Beskattning

Stiftelser är skattskyldiga för inkomst av näringsverksamhet enligt lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt (SIL). Skattsatsen är sedan 1994 28%. Förutom av inkomstskatt träffas oinskränkt skattskyldiga stiftelser också av statlig fastighets- och förmögenhetsskatt samt arvs- och gåvoskatt.

Många stiftelser är dock tack vare sina allmännyttiga ändamål begränsat skattskyldiga enligt SIL 7 § 4 mom (den s k katalogen) eller 6 mom. Dessutom finns

¹ Isozs 19

² SL 1:2 st 1

enligt 7 § 3 mom samma lag vissa stiftelser som är helt skattebefriade. Det är endast de begränsat skattskyldiga som berörs av fullföljdsrekvisitet. Stiftelse som faller under fjärde momentet är skattskyldig endast för fastighetsinkomster, medan den som faller under sjätte momentet är skattskyldig för rörelse- och fastighetsinkomster.

Stiftelser som avses i SIL 7 § 3-6 mom är frikallade från skattskyldighet för förmögenhet.³ Stiftelser med sådana allmännyttiga ändamål som räknas upp i AGL 3 § är befriade från arvsskatt. De är dessutom befriade från gåvoskatt enligt AGL 38 §, vilket även gäller stiftelser som är allmännyttiga enligt en vidare definition. Skattefrihet avseende arvs- och gåvoskatt sammanfaller alltså i stora drag med inkomstskattebefrielse.

Anledningen till att medge skattelättnader för allmännyttiga stiftelser är att de finansierar sådan kvalificerat allmännyttig verksamhet som staten själv annars får bekosta. Viljan att donera pengar till ”fromma” ändamål verkar öka märkbart om donerat kapital beviljas skatteförmåner.

³ SFL 6 § 1 mom 5 st

2 Avkastningsbegreppet

2.1 Inledning

Det är viktigt för stiftelser att veta vilken typ av ekonomiskt resultat som skall räknas som avkastning. Skatterettsligt är det underlag för bedömning av allmännyttiga stiftelsers skattefrihet för kapitalinkomster, se vidare under avsnittet om fullföljdsrequisitet. Civilrettsligt är gränsdragningen mellan kapital och avkastning central, eftersom det i flertalet stiftelseföreskrifter stadgas att hela eller delar av avkastningen ska, eller högst får, delas ut till stiftelseändamålet.

Eftersom begreppet avkastning inte helt sammanfaller i civilrätt och skatterätt, kommer detta avsnitt att handla om den civilrättsliga bedömningen, medan behandlingen skatterettsligt kommer i avsnitt 3.

2.2 Definition

”Enligt all lagstiftning är avkastning *enbart ränta eller utdelning*”; så enkelt sammanfattar Björn Lundén svensk lag på området.⁴ Detta får dock anses vara en viss förenkling, eftersom det förekommer att även realisationsvinster ingår i begreppet, se t ex rörande AP-fonder, 11§ lag (1983:1092). Stiftelselagen innehåller ingen särskild bestämmelse om avkastning. I propositionen 1993/94:9 om stiftelser⁵ uttalar man: ”I civilrättsliga sammanhang har begreppet avkastning sedan länge ansetts ha betydelsen av sådan ränta och utdelning som är direkt knuten till en viss förmögenhet, dvs. löpande avkastning.” (Precisionen löpande avkastning görs ofta för att termen avkastning anses ha en vidare och för obestämd innebörd.) Lagrådet⁶ riktade kritik mot denna definition och menade att det många gånger kan framstå som konstlat och ekonomiskt omotiverat att göra skillnad mellan löpande avkastning och avkastning i form av värdestegring. Detta inte minst mot bakgrund av den utveckling som skett på värdepappersmarknaden. Kritiken lämnades utan hänsyn, med motiveringen att avkastning i civilrättsliga sammanhang sedan länge ansetts betyda löpande avkastning enligt ovan.

I propositionen⁷ kan man vidare läsa att avkastning i första hand ska betyda det som stiftaren har lagt in i begreppet. Här ska man utöver bestämmelser i stiftelseförordnandet även se till omständigheterna i övrigt för att få någon ledning för bedömningen. [Sådana övriga omständigheter bör kunna vara annan skriftlig dokumentation från tiden för stiftelsebildningen och vad som annars kan vara känt om stiftaren och hans önskemål, min kommentar]. Om man inte på så sätt kommer

⁴ s 94

⁵ s 118

⁶ s 304 f

⁷ s 118

närmare vad stiftaren menat med avkastning, får man tillskriva stiftaren den uppfattning som vid tidpunkten för förordnandet var förhärskande i civilrättsliga sammanhang. I propositionen framgår alltså två saker tydligt: Dels är begreppet avkastning flexibelt, med i princip individuell innebörd för varje stiftare. Dels lägger man mycket stor vikt vid vad stiftaren har haft för önskemål. Dessa behöver inte ens klart utsägas, utan kan tolkas in i stiftelseförordnandet.

2.2.1 Kammarkollegiets utredning om begreppet avkastning

Kammarkollegiet har under 1999 gjort en utredning om bl a vilken innebörd avkastning ska anses ha idag. Frågan sändes på remiss till Uppsala universitet, tillsynsmyndigheten i Stockholm, Svenska Bankföreningen och Riksskatteverket.⁸ Kollegiet har ännu inte offentliggjort resultatet, men på förfrågan anges som preliminär slutsats av utredningen att normalinbörden av avkastning i gamla stiftelser fortfarande motsvarar löpande avkastning. För nyare stiftelser behöver Kollegiet normalt sett inte ta ställning, men här ifrågasätts om termen avkastning ska ha samma snäva innebörd eftersom den inte överensstämmer med termens användning idag.⁹

2.2.2 Synpunkter som framförts om avkastningsbegreppet

Avsnittet syftar till att illustrera de olika infallsvinklar som finns när det gäller att bestämma avkastningens omfattning. Ämnet är behandlat av flera författare, men ofta ganska översiktligt. I det klassiska verket ”Om stiftelser” av Henrik Hessler, som första gången sammanfattade hela stiftelseinstitutet i svensk rätt, nämns avkastning bara i förbifarten, utan närmare diskussion.¹⁰ Som kuriosa kan nämnas att i stiftelselagspropositionen anges Hessler ändå som stöd för uppfattningen om preciseringen löpande avkastning. Henning Isoz utvecklar sin syn på avkastning i ”Stiftelselagen, en kommentar”:

Enligt min mening ligger det nära till hands att med löpande avkastning förstå sådan avkastning som är av periodisk natur, dvs. avkastning som – utan att den fördenskull behöver vara förutbestämd till beloppet – utgår med jämna och för mottagaren kända tidsintervall. Denna definition stämmer väl in på räntor på t ex banktillgodohavanden och på sådan utdelning på aktier som avser nettovinsten för det senaste räkenskaps-året. Definitionen stämmer däremot mindre väl in på sådana värdepapper (i regel en obligation) som säljs till en kurs och löses in till en högre och på förhand bestämd kurs. I dylika fall kan man emellertid se saken så att den avkastning som skulle ha utgått periodiskt i stället ackumuleras och betalas ut först när löptiden för värdepapperet har gått ut. Även förutsebar avkastning av detta slag bör enligt min mening hänföras till löpande avkastning och alltså vara utdelningsbar (men först när den kommit stiftelsen till handa). Vid sådan försäljning av aktier som sker sedan styrelsen för bolaget offentliggjort sitt förslag till utdelning ur årets nettovinst bör av köpeskillingen ett belopp motsvarande den föreslagna utdelningen också kunna ses som löpande avkastning.¹¹

Björn Lundén har i den mer praktiskt orienterade ”Stiftelser, juridik & beskattning” två olika förslag på vad som ska betraktas som avkastning. Antingen kan den bestå

⁸ 99-05-07; dnr 439-2913-99

⁹ intervju med advokatfiskal Mats Odenstad, Kammarkollegiet, 991027

¹⁰ s 164

¹¹ s 60f

av hela den realiserade tillväxten oavsett vad den beror av, eller den del av värdetillväxten som motsvaras av en beräknad bankränta på stiftelsens förmögenhet. Det senare alternativet ges med viss reservation och avser stiftelser som har hela förmögenheten placerad i värdepapper som växer genom reavinst.¹²

En författare som har diskuterat stiftelsers avkastning mycket ingående är Peter Melz¹³ under rubriken ”Kapitalanvändning i avkastningsstiftelser”. Han anlägger många intressanta aspekter på ämnet, men artikeln är alltför omfattande för att allt ska kunna återges här. Melz behandlar först avkastningens spegelbild, nämligen skyddande av stiftelsekapitalet. Civilrättsligt är det huvudsakligen en balansgång mellan att fullfölja stiftelsens ändamål idag och att säkerställa stiftelsens realvärde för framtiden. Det senare bör vara ett lägsta krav på kapitalanvändnings-föreskrifter. Därutöver kan viss fondering behöva göras för att ge skydd mot värdenedgång i riskbärande placeringar.¹⁴

Gällande den nutida innebörden av begreppet avkastning, anser Melz att utvecklingen har lett fram till en bred definition, nämligen varje form av intäkt som är ett resultat av kapitalförvaltningen.¹⁵ Att på så sätt innefatta även realisationsvinster i begreppet, gör att Melz, på samma sätt som Lagrådet, har en annan uppfattning än den som anges i prop 1993/94:9.¹⁶ Min uppfattning är att personer som är vana vid aktieplacering som regel omfattar värdestegring i kapitalets avkastning. När bara utdelning avses används uttrycket direktavkastning. Det är rimligt att anta att tänkbara stiftare ofta har en ansenlig förmögenhet och är förtroga med aktieplaceringar. Följaktligen har jag svårt att förstå varför Melz anser att en placeringsföreskrift som anger att kapitalet huvudsakligen ska vara placerat i aktier, indikerar att stiftaren ansett att realisationsvinster inte ska ingå i kapitalets avkastning.¹⁷

En kommentar avseende tolkningen av termen avkastning förtjänar att citeras: ”...man kan inte utan vidare utgå ifrån att en juridisk begrepps-användning är välkänd i alla kretsar och att den skall ha företräde framför annan begrepps-användning. Stiftare som primärt kommit i kontakt med den ekonomiska begrepps-användningen kan ha uppfattat att avkastning omfattar all värdetillväxt på stiftelsekapitalet, ibland med krav på realisation, ibland till och med utan sådant krav. Det är väsentligt att jurister vid rättstillämpningen beaktar att begrepps-användningen kan vara annorlunda på andra områden än det rättsliga.”¹⁸

Melz vänder sig också emot den begränsning som ges i prop 1993/94:9¹⁹ att en föreskrift om att stiftelsens kapital inte får förbrukas innebär förbud att använda

¹² s 94

¹³ JT 1998-99 nr 1, s 124-148

¹⁴ s 128

¹⁵ s 138

¹⁶ s 118

¹⁷ s 139

¹⁸ s 138

¹⁹ s 118

avkastning i form av värdestegring. Han menar att vad en stiftare i normalfallet menar är att *tillskjutet kapital* inte får förbrukas, vilket innebär att stiftelsen får tidsobegränsad varaktighet.²⁰ Denna uppfattning delar jag, då en sådan tolkning framstår som sannolik och dessutom är ändamålsenlig.

2.2.3 Avkastningsfrågor som avgjorts i praxis

Begreppet avkastning har varit föremål för bedömning i praxis flera gånger, dock inte rörande stiftelser. Det bör dock vara intressant hur begreppet bedömts i annan civilrätt.

2.2.3.1 Gränsdragning mellan utdelning och kapital

I NJA 1910 s 447 bedömdes om två extra utdelningar om 5 000 kr vardera på en aktie värd 32 000 kr var att betrakta som avkastning eller kapital. Fråga var om testamentstolkning där olika personer skulle erhålla avkastning respektive kapital. Utdelningarna benämndes ”kapitalutdelningar” av bolaget, grundades på extraordinär intäkt (försäljning av tomtmark) och rymdes inom bolagets vinstmedel. HD uttalade att eftersom beloppen utbetalts som utdelning och var hänförliga till vinst enligt ABL, så skulle de betraktas som avkastning. Sammanfattningsvis avgör HD här att allt som betraktas som utdelning enligt ABL också ska anses vara avkastning. Eftersom i vissa fall stora belopp kan delas ut utan att gå utanför ABL, får detta betraktas som en vid definition.

En liknande fråga avgjordes i NJA 1962 s 461, där fråga var om inköpsrätter som erhållits i proportion till aktieinnehav var att betrakta som avkastning eller kapital. Inköpsrättens värde var 15 kr och den underliggande aktiens värde vid tillfället 460 kr. Utdelningen var inte beslutad av bolagsstämman, alltså s k förtäckt utdelning och rymdes inom fastställd vinst. I HD’s dom sägs att det är fråga om utdelning, men därmed inte nödvändigtvis avkastning i testamentets mening. Utdelning kan uppenbart vara av större omfattning än att den avser ”avkastning” i vedertagen bemärkelse. Men eftersom utdelningen var ganska liten i förhållande till aktiens värde och det faktum att utdelningen var förtäckt inte förändrar dess natur i här aktuellt avseende, ska erhållandet av inköpsrätterna betraktas som avkastning. Vid bedömningen saknar det betydelse om inköpsrätterna sålts eller använts för teckning av aktier.

När frågan om utdelning kontra kapital här aktualiseras ett halvt sekel efter 1910 års rättsfall, markerar HD en praxisförändring när man säger att utdelning uppenbarligen kan vara större än vad som menas med avkastning i vedertagen bemärkelse. Uttalandet i 1962 års rättsfall är intressant, eftersom man kan göra den allmän-giltiga tolkningen att det finns en vedertagen uppfattning om vad som innefattas i begreppet avkastning och att bedömningen måste rimma med den. Följaktligen skulle det inte vara intäktens art som definitionsmässigt avgör vad som menas med

²⁰ s 145

avkastning, utan någon slags rimlighetsnivå. Här kan intressanta möjligheter öppnas och flera frågor följer:

1. vad innehåller den vedertagna uppfattningen av begreppet avkastning?
2. vilken tidpunkt ska gälla för denna uppfattning, dagens eller den som gällde när testamentet (stiftelseförordnandet) skrevs?
3. innebär rimlighetsbedömningen bara en begränsning, eller kan den användas för att justera upp det som ska betraktas som avkastning?

Eftersom detta är en ganska spekulativ tolkning av rättsfallet, nöjer jag mig här med frågorna som ”intresseväckare”. I sammanhanget kan nämnas att Peter Melz i JT 1998-99 nr 1, s 140 avråder från några långtgående tolkningar av 1962 års rättsfall

2.2.3.2 Gränsdragning mellan ränta och reavinst

Ytterligare ett fall av testamentstolkning är NJA 1941 s 72, där kapitalet placerats i ett förlagsbevis med 3,5% ränta, inköpt till nominellt belopp. Förlagsbeviset förtidsinlöstes senare och man erhöll då en överkurs på 2%. Fråga var om denna överkurs skulle anses vara kapital eller avkastning. HD jämförde inlösen med realisation och ansåg att det var kapital.

Man slår alltså fast att realisationsvinster och andra intäkter som kan jämföras med sådana inte ska ses som avkastning. Att överkursen utgjorde kompensation för belopp som annars skulle erhållits som ränta, ändrade inte bedömningen.

Samtliga rättsfall avser i och för sig testamentstolkning för att utröna vad testator avsett med begreppet avkastning, men min bedömning är att man måste kunna dra långtgående paralleller till fall som rör en stiftares avsikter i stiftelseförordnandet. Någon särskild definition av vad som skall menas med avkastning i stiftelserätten finns inte i stiftelselagen.

Förutom ovan angivna rättsfall som mera direkt berör avkastningsbegreppet, finns det nämnt på några andra ställen utan att vara en rättsfråga. Jag vill ändå återge dem för att belysa hur domstolarna använder begreppet: I NJA 1928:240 s 2 används termen ”hyresavkastning”. I RÅ 1979 Aa 226 läser man i domen ”oavsett om realisationsvinst vid försäljning av aktier är hänförlig till avkastning i testamentets mening eller ej...” Slutligen RR mål nr 1071-1996 s 3 där en person som tillskrivits avkastningen av en testamentsfond, kunde erhålla även realisationsvinster som fonden gjorde.

2.2.4 Sammanfattning av avkastningsdefinitionen

Vad avkastning omfattar i stiftelserätten finns inte lagreglerat och är, som framgår ovan, föremål för olika åsikter. Nyare rättspraxis saknas också. Gällande rätt har länge varit definierat som *löpande avkastning*, d v s ränta och utdelning. En allmän utvidgning av avkastningsbegreppet har gjort att många anser att stiftelserätten inte ska dröja kvar i den äldre betydelsen löpande avkastning, utan även inkludera olika former av värdeförändring. Att definitionen av rättsliga begrepp bör överensstämma med allmänt språkbruk påpekas också i NJA 1962 s 461, där man relaterar till avkastning ”i vedertagen bemärkelse”. Dagens språkbruk och finansiella

marknadsstruktur talar alltså för en modernisering av begreppet avkastning. Mot en sådan ändring talar att avkastningsstiftelser ofta existerar under mycket lång tid under i princip konstanta regler enligt stiftelseförordnandet. En komplikation kopplat till detta faktum, är om avkastning ska ges olika innebörd beroende på stiftelsens ålder, se vidare under 2.3.2. Det hade varit en fördel om man undanröjde rådande osäkerhet med ett uttalande från lagstiftaren eller ett prejudicerande rättsfall.

2.3 Problem med definitionen av avkastning

2.3.1 Praktiska dilemman för stiftelserna

Många stiftelser tillgodoser stiftelseändamålet med något mått av kontinuitet. Det kan t ex vara pågående forskningsprojekt eller årligen återkommande, välkända stipendier. Det är därför för många stiftelser viktigt med en något så när jämn disponibel avkastning. Vad gäller avkastningsstiftelser är stiftelsens kapital normalt placerat på mycket lång sikt, och därför enligt gängse risk/avkastningsoptimering till stor del placerat i aktier. Fördelningen mellan riskbärande och riskfria placeringar varierar naturligtvis mellan stiftelserna, men det hör till undantagen att mindre än 50% är aktier (eller aktierelaterat) och det är vanligt med stiftelser som i praktiken bara placerar i aktier. Låt oss för enkelhets skull anta att en vanlig avkastningsstiftelse har 60% av kapitalet i aktier och 40% räntebärande. Vi jämför två lägen:

A) Inflation 10%, genomsnittlig ränta 12%, direktavkastning på aktier 5%

B) Inflation 1%, genomsnittlig ränta 3%, direktavkastning på aktier 2%

I fall A blir den löpande avkastningen 7,8%, medan den i B blir *mindre än en tredjedel så stor*, 2,4%. I den mån det inte finns några kapitalskyddsregler för stiftelsen, är denna avkastning vad som hittills vanligen delats ut för stiftelseändamålet. Samtidigt har realvärdet, före utdelning, för A sjunkit med 2,2% medan det för B stigit med 1,4%.

Nu tillkommer naturligtvis värdeförändringar i portföljen. Sett över en längre tidsperiod har aktieutvecklingen både i A- och B-tider gott och väl kompenserat vår stiftelse för inflationen. Däremot är det inte så att värdeförändringen automatiskt är 9% högre i A än i B. Sambanden mellan inflation och aktiekursutveckling är komplexa och föränderliga och ska inte vidare utvecklas här. Vad man kan säga, är att det normalt sett är god värdeutveckling i fall B. Exemplet är avsett att illustrera problematik med nuvarande avkastningsbegrepp; det tar inga reala hänsyn och motsvarar inte faktiskt skapade mervärden. Det hittills rådande rättsläget kan sammanfattas så: Det är mycket roligare att söka stipendier i tider med hög inflation.

Ett annat problem som vissa stiftelser upplever, är att de har svårt att avgöra vad som ska räknas som avkastning bland de många nya placeringsinstrument som lanseras. De lite större stiftelserna har ofta professionell kapitalförvaltning hos bank eller fondkommissionär, vilket gör att de nya möjligheterna på marknaden ofta

utnyttjas. En genomgång av olika vanliga placeringsformer följer nedan under egen rubrik.

Ett tredje dilemma som en ”vanlig” stiftelse lätt hamnar i vid låg inflationstakt, är att valet av aktier påverkas av respektive bolags utdelningspolitik. Stiftelsens förvaltare ser kapitalet öka i realvärde med 10–20% i snitt per år, medan den för stiftelseändamålet användbara löpande avkastningen bara är 2–3%. Ur dessa medel ska då ofta även stiftelsens omkostnader betalas. För att verksamheten inte ska krympa ihop alltför mycket, ligger det nära till hands att förvaltaren söker efter aktier med så hög utdelning som möjligt. Skillnaderna i direktavkastning är stor mellan bolagen; många delar inte ut något alls, medan ett 30-tal ligger över 5% och några enstaka bolag ligger över 10%. Baksidan av att prioritera högavkastande aktier är att man tar andra hänsyn än vilka bolag som har de mest övertygande framtidsutsikterna och portföljens struktur. Detta kan naturligtvis påverka stiftelsens långsiktiga värde-utveckling. Min uppfattning är att de bolag som väljer att dela ut stor del av sin vinst ofta är defensiva, och därigenom ofta mindre intressanta på lång sikt. Tillväxtföretag som använder sin utdelningsbara vinst för offensiva satsningar, har ofta en starkare värdetillväxt och är därmed intressantare, om än kanske till priset av högre risk. Ett alternativ är att göra sig kupongaffärer, där en aktie (gärna med stor utdelning) köps direkt före utdelningen och säljs strax därefter.

Många stiftelser har idag alltså behov av att öka räntor och utdelningar, vilket t o m fått vissa fondbolag att starta och flera att överväga en fond som speciellt inriktar sig på hög utdelning.

Ytterligare en svår situation som de skattegynnade stiftelserna kan hamna i, är att den civilrättsliga bestämningen av stiftelsens utdelningsbara avkastning krockar med det skatterättsliga fullföljdsrekvisitet. Stiftelsen kan hamna i ett läge där den av skatteskäl skulle behöva ge större anslag än vad den enligt sina regler får förbruka. Avkastningsbegreppet sammanfaller inte heller helt mellan civilrätt och skatterätt.

2.3.2 Eventuell flexibilitet i avkastningsdefinitionen

I detta avsnitt ska två frågor behandlas. Ska betydelsen av avkastning variera beroende på hur gammal stiftelsen är? Hur långt ska man gå i den individuella anpassningen av varje enskild stiftelses avkastning? Frågeställningarna bottnar i strävan att så långt som möjligt låta stiftarens avsikter och önskemål styra stiftelsens verksamhet, däribland vad som ska delas ut. Den vanliga skrivningen i stiftelse-förordnanden är att *avkastningen* ska användas, helt eller delvis. Som tidigare nämnts, finns i prop 1993/94:²¹ beskrivet hur man bör tolka stiftarens uppfattning. Om varken stiftelseförordnandet eller omständigheterna i övrigt ger någon som helst ledning, ska stiftaren antas ha den uppfattning om avkastningsbegreppet som dominerade i civilrättsliga sammanhang vid stiftelsens

²¹ s 118

bildande. Detta synsätt medför dels att man bedömer gamla och nya stiftelser olika, dels att termen avkastning inte är ett generellt begrepp i stiftelsesammanhang, utan snarare ett tolkningsutrymme där minsta ledtråd är avgörande. Anledningen till denna vördnadsfulla respekt för stiftaren är klar, det är hans (hennes) pengar, hans välvilja, hans idé. Med en respektfull inställning hoppas man också på välvilja från framtida, tänkbara stiftare. I den litteratur jag läst, uttalar man sig mycket försiktigt om denna bokstavstolkning av stiftarviljan.²²

Med hänsyn tagen till att de flesta stiftelser är närmast eviga, många av dagens avkastningsstiftelser är både 50, 100 och 200 år gamla, borde tolkningen vara mer flexibel. Jag ifrågasätter inte att stiftarens vilja ska respekteras – i synnerhet vad gäller ändamålet – och att stiftelsen ska ha stabila former för sin verksamhet. MEN, även av den klokaste och mest förutseende stiftare är det omöjligt att begära att han ska kunna se in i framtiden. En stiftare anno 1900 menade med avkastning säkert bara ränta och den utdelning man fick på eventuella, långsiktiga och illikvida, aktieplaceringar. Kapitalplacering har fått en förändrad innebörd på 100 år. Omplaceringar var sällsynta och aktieplaceringar gjordes huvudsakligen för utdelningens skull, värdeförändringar var av underordnad betydelse. Inflation var inget man behövde gardera sig för. Samma stiftare skulle, enligt min mening, med stor sannolikhet ha en annan syn på vad som innefattas i stiftelsens avkastning år 1999 eller 2099. Att då alltid göra avkastningstolkningen utifrån vad som gällde vid stiftelsens tillkomst, kan knappast vara att ge stiftelsen optimala förutsättningar. Just goda förutsättningar för stiftelsens verksamhet borde vara ett centralt önskemål för donatorerna, även om det inte direkt skrivs ut i förordnandet. Eftersom det med tiden blir svårare och svårare att veta vad stiftaren skulle haft för åsikt om stiftelsens kapitalutveckling kontra utdelning för gynnande av ändamålet, och med tanke på att många avkastningsstiftelser kommer att bli mycket gamla, vill jag som alternativ till gällande rätt komma med ett kontroversiellt förslag.

2.3.3 Ett eget förslag till ändamålsenlig bestämning av avkastningen

Stiftelsens huvudsyfte måste vara att så väl som möjligt uppfylla sitt ändamål. Stiftarens föreskrifter om detta ändamål ska respekteras så länge det är seriöst och möjligt. För att kunna uppfylla huvudsyftet över lång tid, krävs dessutom att stiftelsekapitalet är intakt, reellt sett. Stiftaren utser en förvaltare för stiftelsen. Denne ansvarar för hela stiftelsen, och är uppenbarligen någon/något som stiftaren har stort förtroende för. Man bör kunna utgå ifrån att förvaltaren är betrodd av stiftaren och har stiftelsens bästa för ögonen. Svagheten i detta antagande är att förvaltare successivt byts ut och därmed försvagas kopplingen till stiftaren. Förvaltaren är stiftarens förlängda arm till nuet. Denne bör ha en långtgående rätt att, med utgångspunkt i stiftarviljan och för stiftelsens bästa, avgöra vad som årligen skall delas ut ur stiftelsen. Som skyddsregler skulle gälla att kapitalet aldrig fick understiga tillskjutet kapital inflationsuppräknat, samt exempelvis att särskilda skäl

²² se t ex Hessler s 450 och Frii s 100 f

skulle krävas för att förbruka så mycket att den ingående balansen två år bakåt i tiden underskreds. (Detta gäller naturligtvis inte om stiftaren har egna skyddsregler, eller har förordnat om att kapitalet *ska* förbrukas). Överträdelse på uppsåt eller oaktsamhet skulle medföra skadeståndsansvar.²³ Bedömningen skulle dock vara generös och undanta fall som svårigen kunnat förutses av förvaltaren, eftersom denne inte ska bli skadeståndsskyldig på exempelvis en ihållande börsnedgång. För att skydda stiftelsens grundkapital i perioder av värdenedgångar, bör någon typ av ändamålsenlig fondering ske. Med en sådan buffert kan stiftelsen fortsätta sin verksamhet även i dåliga tider. Ett förslag är att ”stoppet” för lägsta kapital så snart det var rimligt istället skulle sättas vid exempelvis 150% av det inflationsuppräknade tillskjutna kapitalet. För fondering borde i första hand stora delar av värdeökningen användas, tills gränsen var nådd. Med en buffert på 50% kan en stiftelse med enbart aktieinnehav klara en börsnedgång på 40% utan att det tillskjutna kapitalet förbrukas. Detta skulle ha klarat stiftelsen genom alla börsnedgångar i modern tid.

Vad gäller miniminivån på vad som skall delas ut, bör vad som uttryckligen stadgats i förordnandet respekteras även om det förbrukar stiftelsekapitalet. Enda anledningen att frånga ett sådant stadgande, är om det kan antas att stiftaren inte insett att sådan utdelning skulle komma att förbruka kapitalet mot hans vilja. I övriga fall borde en allmän regel för förvaltaren räcka: En förvaltare ska i första hand verka för att stiftelsens ändamål så väl som möjligt blir tillgodosett. Dessutom ska han vårda stiftelsens förmögenhet så att åtminstone dess realvärde bibehålls (om inget annat är stiftat). Första delen av denna regel borde göra ett minimikrav på utdelning onödigt.

2.3.3.1 Tidsaspekten

Ett tolkningsutrymme för förvaltaren som detta skulle bli aktuell först efter stiftarens död, eftersom han under sin livstid kan tillfrågas av förvaltaren om lämpligheten i eventuella förändringar. Ju längre tid som går efter stiftelsens tillkomst, desto större anledning för förvaltaren att anpassa tolkningen av stiftelsens avkastningsbegrepp till nutid.

Fördelarna med att ge förvaltaren möjlighet att tänja på stiftarens ordagranna föreskrifter i äldre stiftelser, är:

- 1) Stiftelser, särskilt avkastningsstiftelser, blir oftast mycket gamla. Det är en fördel om de tillåts följa med i tiden vad gäller till exempel kapitalmarknadens förändring.
- 2) Stiftelsens verksamhet underlättas om utdelningsbart belopp kan hållas något så när jämnt över tiden. Verksamheten stryps inte heller när inflationen är låg.
- 3) Förvaltaren behöver inte gå omvägar för att uppnå en viss nivå på årets ”avkastning”.

²³ jfr SL 5:1

- 4) Förvaltaren kan i tider av hög inflation (om stiftaren inte förutsett en sådan situation) förhindra att så mycket delas ut att stiftelsens realkapital decimeras.
- 5) Stiftelsen får flexibilitet att löpande uppfylla fullföljdsrekvisitet och därigenom bibehålla sina skatteprivilegier.

2.3.3.2 Permutation

Som alternativ till här föreslaget handlingsutrymme för förvaltaren, kan man naturligtvis tänka sig att denne ansöker om permutation när stiftelseförordnandet blir föråldrat. De ändringar som kräver Kammarkollegiets tillstånd är uttömmande uppräknade i SL 6 kap 1 §²⁴ och nämner inte uttryckligen kapitalanvändningsföreskrifter. Det är troligen ändå inte möjligt för förvaltaren att ändra föreskriften enligt SL 6 kap 3 §, vilket endast kräver underrättelse till tillsynsmyndigheten. Kapitalanvändningen anses nämligen som en del av ändamålsföreskrifterna, närmare bestämt verksamhetsföremålet.²⁵ Då gäller det strängare permutationskravet att bestämmelsen p g a ändrade förhållanden blivit omöjlig att följa, uppenbart onyttig eller uppenbart stridande mot stiftarens avsikter, däremot kan särskilda skäl inte åberopas.²⁶ Kammarkollegiet menar att det främst är rekvisitet ”uppenbart onyttig” som kan tillämpas om bestämmelsen kan anses ha spelat ut sin roll och det begränsade avkastningsbegreppet inte längre är rationellt.²⁷ En annan åsikt framför professor Per Thorell, Uppsala universitet, och menar att möjligheterna att ändra i föreskrifter om avkastning är större än möjligheterna till ändring av stiftelsens ändamål.²⁸ Hessler förespråkar en restriktiv syn på ändringar uppåt av kapitalanvändningsföreskrifter, men inte nedåt.²⁹ Ändring som minskar kapitalanvändningen med avsikt att skydda förmögenheten mot realvärdeminskning motiveras av starka lämplighetsskäl och befogar ändring. Om användningen däremot ska ökas krävs säkerligen mer än att åtgärden framstår som lämplig. Det bör krävas att ändringen framstår som nödvändig för att alls kunna tillgodose ändamålet eller att bestämmelsen p g a ändrade förhållanden kommit i strid mot vad stiftaren avsett. Denna bedömning motiverar Hessler med att man bör respektera stiftarens syn på hur stiftelseförmögenheten ska garanteras för framtiden. [Jag delar upp fattningen att realkapitalet ska skyddas för framtiden. Stiftarens syn på hur detta bör ske riskerar dock att med tiden bli förlegad. Tillåtelse att öka kapitalanvändningen kan som alternativ kombineras med skyddsregler för realkapitalet enligt förslag ovan].

Enligt Kammarkollegiet kan permutation beviljas av stiftelses kapitalanvändning om det finns tillräckliga skäl. Det ska grundas på ändrade förhållanden som stiftaren inte kunnat förutse, här främst förändrad kapitalmarknad. Stiftelsen måste presterat utredning om att bestämmelsen blivit uppenbart onyttig i just deras verksamhet. Dessutom ska den föreslagna nya bestämmelsen uppfylla vissa krav, främst tillgodosett kapitalskydd.²⁷

²⁴ prop 1993/94:9 s 177

²⁵ Isozs 59 och 161, Melzs 132 och Kammarkollegiets tillämpning

²⁶ SL 6 kap 1 § 2 st och Isozs 165

²⁷ enligt intervju med advokatsfiskal Mats Odenstad på Kammarkollegiet 991027

²⁸ remissvar till Kammarkollegiet 990816, remiss 99-05-07, dnr 439-2913-99

²⁹ s 446 f

Sådana ändringar av föreskrifter för kapitalanvändning, både uppåt och nedåt, skulle förmodligen behöva göras många gånger under en stiftelses ofta mycket långa livstid, om man utgår från att förutsättningarna även i framtiden kommer att växla och att en fortlöpande optimering eftersträvas. En i mitt tycke mindre flexibel och ändamålsenlig metod, än med den fördelen att stadgan och kontrollen ökar. Mitt förslag innebär naturligtvis också att man lägger ett stort ansvar och krav på omdöme på förvaltaren.

Någon total flexibilitet blir det inte frågan om. Dels bör förvaltaren naturligtvis respektera stiftelseföreskrifter som stiftaren lagt särskild vikt vid, dels ställer skattemyndigheten krav på löpande kapitalanvändning genom fullföljdskravet.

2.3.4 Realiserade och orealiserade värdetförändringar

Som tidigare nämnts, har innebörden av begreppet avkastning sakta förändrats i takt med att värdetförändringar blir en viktigare del i kapitalförvaltningen. Från att ha ansetts omfatta bara ränta och utdelning har på senare tid åsikter förts fram att även olika typer av värdetförändringar skulle ingå.³⁰ I denna diskussion görs skillnad mellan värdetförändring på räntebärande och aktier/aktierelaterade värdepapper, men också mellan realiserade och orealiserade kursuppgångar och kursnedgångar. I skatterätten har det alltid varit regel att inte beskatta en värdestegring förrän den realiserats. Grunden till detta ligger naturligtvis i den gamla klassiska aktieägarvisdomen, ”man har inte gjort en bra aktieaffär förrän man har sålt”. Skattemyndigheten har valt att inte beskatta förrän det faktiskt föreligger ett realiserat resultat. En allmän försiktighetsprincip som tillämpas i redovisnings- och associationsrätt innebär samma tillvägagångssätt. Ett sådant synsätt stämmer nog väl överens med allmänhetens syn på enskilda innehav av tillgångar som aktier och fastigheter, och är definitivt ändamålsenligt i sådana fall. När det gäller långsiktig kapitalförvaltning, däremot, är skillnaden mellan realiserad och orealiserad värdetförändring inte lika specifik. Kapitalförvaltaren följer som regel en instruktion som anger hur stor andel aktier portföljen skall innehålla. Denna angivna del av kapitalet placeras löpande i aktier. Huruvida omplaceringar inom portföljen görs, eller samma innehav får ligga orörda hela året, påverkar inte den kvarvarande risken. (Naturligtvis påverkar *vad* som säljs och köps risken, men det är en annan fråga). Ett enkelt exempel får illustrera tankegången:

Portföljen innehåller 1000 Nokia som köpts för 500 000 kr. Kapitalförvaltaren bestämmer sig under 1999 för att Ericsson nu är en bättre placering än Nokia, och gör därför en omplacering. 1000 Nokia säljs för 1 200 000 kr och istället köps 3000 Ericsson för denna summa. Nu har en vinst på 700 000 kr realiserats, men är risken (d v s kursrörligheten) mindre än om Nokia-aktierna behållits? Inte alls, bortsett i detta resonemang från den enskilda aktiens specifika risk.

I ett ekonomiskt perspektiv är det marknadsvärden som är intressanta. Typiskt nog finns t ex bland kapitalförvaltare många förespråkare för att ta hänsyn till

³⁰ Lagrådet s 304 f, Isozs 60 f, Melzs 137 ff

realiserade värden. Ser man till stora portföljer såsom fonder och investmentbolag har man frångått principen med beskattning vid realisation och schablonbeskattat istället innehaven.

Min uppfattning när det gäller stiftelsers kapitalplaceringsportföljer, är att det åtminstone teoretiskt inte är självklart att göra skillnad mellan realiserade och realiserade värdeförändringar. (Praktiskt kan gränsdragningen mellan portföljinnehav och enskilda innehav vara svår att göra.) Att i en aktieportfölj urskilja realiserade vinster har inte alls samma intresse som för enskilda innehav. Kringgående är dessutom möjligt på flera sätt. Den som vill undvika realiserade värdeförändringar kan t ex lämna portföljen orörd eller investera i investmentbolag eller aktiefonder, vilka s a s gör reavinster istället för ägaren. Vill man å andra sidan realisera värden, räcker det med att vända på innehav. Sådana olika åtgärder kan få stiftelsen att frångå en placeringsstrategi som den tycker är optimal, vilket inte kan vara önskvärt.

Det finns dock nackdelar med att beakta realiserade värdeförändringar. Dels avviker man från den rättsregel som alltid gällt i skatterätten och en allmän försiktighetsprincip, nämligen att en vinst eller förlust inte uppstår förrän den är realiserad. Det är en fördel om bedömningar görs på ett klart och enhetligt sätt inom olika rättsområden. Jag bedömer dock detta som något mindre viktigt på ett så speciellt område som stiftelsers avkastning, eftersom det inte berör någon bredare allmänhet. Dels uppkommer frågan om tillgängliga likvida medel. Om stiftelsen kan få disponera delar av ej realiserade uppgångar, så är det sannolikt att den kan behöva avyttra någon tillgång för att frigöra likvida medel. Det senare ser jag inte som något stort problem, eftersom de flesta stiftelser ändå gör många omdispositioner bland sina tillgångar under ett år. Synpunkten är däremot inte ovanlig hos stiftelseförvaltare. Flera är tveksamma till att låta realiserade vinster ingå, främst p g a bristen på likvida medel som kan uppstå. En sådan betydande stiftelse som Nobelstiftelsen, tyckte t o m att det var direkt olämpligt att ta hänsyn till realiserade värden. Även bland revisorer synes många vara klart negativa till att beakta realiserad värdeförändring. Kopplingen till fullföljdsrekvisitet har inte ingått bland intervjufrågorna, ändå har flera förvaltare uttryckt oro inför diskussionen om realiserade vinster. I och med förslaget om att reavinster bör ingå i underlaget för fullföljdskrav,³¹ ser man realiserade vinster som en sista "frizon" från skattemyndigheten.

En nackdel med att knyta följdverkningar till just tidpunkten för realisation, används av många med konservativ syn på avkastningsbegreppet för att motivera varför värdeökning inte alls ska ingå i begreppet: Om en stiftelse har gamla innehav av aktier, innebär en omplacering av dessa att stiftelsen plötsligt får en på papperet mycket stor inkomst som inte svarar mot någon verklig intäkt det året. Detta leder redan idag till stora inlåsnings effekter hos beskattade subjekt. Om man kommer i en situation där sådan realisationsvinst ska delas ut³² kan man förutsätta att många

³¹ SOU 1995:63 s 142

³² som enligt förslaget till LBSI2 kap 10 §

tycker att detta leder fel. Följden blir troligen att stiftelser undviker att omplacera tillgångar med stora, orealiserade värdeökningar. Dessutom kan placeringar av typen investmentbolag och aktiefonder favoriseras av den som eftersträvar kapital-uppbyggnad, eftersom dessa inte kräver omplaceringar.

2.3.5 Inflation och värdebeständighet

För att avrunda resonemanget om stiftelsers avkastning vill jag något komma in på det som inte är avkastning, nämligen kapitalet. Många stiftare har ju mer eller mindre tänkt sig sina stiftelser som eviga och därför föreskrivit att kapitalet inte får förbrukas. Även om stiftaren inte uttryckligen gett instruktioner som säkerställer realkapitalet, kan det av sammanhanget framgå att stiftaren avsett att stiftelsen ska vara "evig". I sådant fall borde det vara förvaltarens uppgift att sträva efter realkapitalskydd för att uppfylla stiftarens önskemål. Anledningen till att göra en extensiv tolkning i detta fall är att förhållanden ändras, så att man inte kan begära att stiftare kan förutse vilka regler som blir lämpliga eller nödvändiga i framtiden. Ett typiskt exempel är Nobelstiftelsen enligt nedan. Förvaltare och styrelser har också genomgående en mycket stark känsla för bevarandet av stiftelsens reala värde. Om ett kapitalskydd ska ha någon riktig effekt, måste det skydda även mot den smygförbrukningsom inflationen utgör. Det nominella stiftelsekapitalet måste alltså växa med inflationen för att vara intakt. Hur kan man då praktiskt göra för att värdesäkra kapitalet? Ja, kanske inte som man vid en första anblick skulle kunna tro, genom att undvika riskbärande placeringar. Det är snarare tvärtom en förödande taktik i längden.

Som exempel kan nämnas Alfred Nobel, som 1896 bildade Nobelstiftelsen. Han föreskrev att hans tillgångar skulle avyttras och omplaceras i säkra värdepapper. Räntan skulle sedan delas ut i form av fem pris. Eftersom det skulle vara ränta, placerades hela kapitalet räntebärande, främst i statsobligationer. Eftersom det i stort sett inte fanns någon inflation vid den tiden, var den enda kapitalskyddsregeln att bara räntan, inte kapitalet, fick delas ut. När så inflationen tog fart i samband med första världskriget, började Nobelstiftelsens realkapital att urholkas. Räntebärande värdepapper har ju över tiden ingen värdetillväxt. Kapitalet i reala termer fortsatte att minska, ända tills man på 40-talet fick tillstånd att placera i fastigheter och 1953 i aktier. Inte förrän 1991 hade det reala kapitalet från donationstidpunkten återställts. Därefter har en fördubbling skett. Man kan konstatera, att hade inte styrelsen varit förutseende och begärt, och fått, tillstånd att placera i riskbärande tillgångar, så hade Nobelstiftelsen inte varit i närheten av den betydelse den har idag. Exemplet belyser också resonemanget ovan, att det för gamla stiftelser finns ett behov för förvaltaren att få göra en friare tolkning av stiftelseförordhandet för stiftelsens bästa, när tiderna förändras.

Räntan på olika typer av fordringar varierar beroende på löptid och utgivare, men man kan genom en grov förenkling uppskatta den bästa reala ränta man kan få på en diversifierad ränteportfölj över tiden till 2–3%. Av detta ska stiftelsens kostnader betalas, för skattskyldiga ska 28% skatt dras av, eventuellt ska något läggas till kapitalet, och först därefter kan resten användas för att främja stiftelsens ändamål.

Resultatet blir något magert. Fördelen är att risken är låg, förutsatt att man undviker osäkra gäldenärer.

Avkastningen på *aktier* är som bekant svår att bedöma på förhand. Enligt teorin på området bör man för att investera i aktier kräva en riskpremie på 3–4% över den riskfria räntan. Det är alltså vad man teoretiskt kan förvänta sig på lång sikt. Sett till de senaste 20 årens börsutveckling är det lite svårt att känna igen sig i denna siffra. Vad som dock är allmänt accepterat, är att aktieplaceringar på lång sikt ska ge högre avkastning än räntebärande placeringar eftersom man tar en större risk. Risken kan kort definieras som kursrörlighet, vilket å ena sidan är ett praktiskt problem för en stiftelse, men å andra sidan kan tolereras kapitalskyddsmässigt tack vare den långa placeringshorisonten. Sett över ett långt perspektiv är alltså placeringar på aktiemarknaden ett sätt att möjliggöra både ändamålsuppfyllelse och kapitalskydd.

Placeringar i *fastigheter* är också en möjlighet att både överträffa räntan och få ett realvärdeskydd, allt beroende på hur skicklig man är. Sådana placeringar, liksom andra tänkbara investeringar, diskuteras dock inte vidare här.

Med tanke på effekten av räntepaceringar enligt ovan, är det förståeligt att de flesta stiftelser placerar en ansevärd del av sitt kapital på aktiemarknaden. Det har varit angenämt och förmodligen problemfritt de senaste 20 åren, eftersom börsen har stigit mycket och relativt stadigt, med bara kortare nedgångsperioder, under denna tid. Så har det dock inte alltid varit, och så kan man inte förmoda att det kommer att vara i framtiden. Hur hanterar man t ex en långvarig börsnedgång? Ja, hur man än ser det, så är det svårt att bevara stiftelsens kapital intakt från en kurstill till en kursbotten (även om det faktiskt är möjligt med hjälp av derivat, blankningsaffärer och en fungerande kristallkula). Vad man egentligen kan göra, är att dra ner på utbetalningarna under nedgångsfasen och i förebyggande syfte göra löpande avsättningar till kapitalet som en slags utjämningsfond som kan användas vid börsnedgångar. En del stiftare föreskriver att en viss del av avkastningen (ofta 10, men ibland 20%) årligen ska läggas till kapitalet för att på så sätt ge motståndskraft mot dåliga tider. Bland stiftelseförvaltare finns ett starkt behov av att ”samla i ladorna” inför kommande nedgångar på aktiemarknaden. Långt ifrån alla verkar dock ha en fastlagd plan för hur mycket utöver inflationen som ska reserveras, utan man gör en rimlighetsbedömning från tid till annan. Förutom inflationsskyddet har en del förvaltare uttalat sig för att stiftelsens kapital dessutom minst borde växa i samma takt som BNP för att hålla jämna steg med tillväxten i samhället.

En situation med *deflation* ställer knappast till några problem, eftersom man då helt enkelt kan avstå från inflationsreservering och eventuellt också minska på eventuell övrig reservering, beroende på deflationens storlek. Att ta i anspråk delar av deflationens vinst för utgifter känns mycket avlägset, men i fall av långvarig och kännbar deflation borde det vara fullt möjligt. Det skulle dock säkert möta starkt motstånd, eftersom det nominella tänkandet är så etablerat.

Sammanfattningsvis är kapitalskyddsfrågan något som stiftelseförvaltarna tar på största allvar. Det är av vikt att förvaltaren har möjlighet att göra de reserveringar den anser nödvändiga för att kunna leda stiftelsen med intakt realkapital genom en okänd framtid. Exakt hur stora reserveringar stiftelser skulle få göra, är svårt att säga generellt. Det beror på det aktuella ekonomiska läget och stiftelsens historiska utveckling. För att kunna ge en minimiregel som är flexibel och förhoppningsvis fungerar över en längre tid, borde en stiftelse alltid kunna reservera belopp motsvarande inflation samt BNP-utveckling. Dessutom är en buffert enligt resonemang ovan³³ önskvärd. Hur stora belopp utöver detta som ska accepteras, är som jag ser det främst en politisk fråga. Är det önskvärt, alternativt acceptabelt, att stiftelsernas förmögenhet växer hur mycket som helst? Som en liten illustration kan nämnas, att en stiftelse som placerat hela sitt kapital i aktier och endast förbrukat den löpande avkastningen, de senaste 20 åren ungefär åttadubblat sitt realkapital.

2.4 Praktisk tillämpning på olika finansiella instrument

Att avgöra vad som är kapital och avkastning har varit betydligt lättare än det är nu. För 100 år sedan fanns i stort sett bara räntor med jämn utbetalning. I takt med att aktieplaceringar började förekomma, tillkom även utdelning, inköpsrätter, delrätter och teckningsrätter. Redan här uppstod en hel del gränsdragningsproblem, vilket man kan avläsa i gamla rättsfall.³⁴ På senare år har ständigt nya finansiella instrument tillkommit i syfte att optimera placeringsmöjligheter och tillfredsställa behov. Dessa nykomlingar är inte sällan sammansatta produkter, vilket försvårar bedömningen av vad som är avkastning respektive kapital. Här följer en genomgång av olika placeringsinstrument med en bedömning av hur avvägningen kan göras. Den är inte heltäckande, men upptar vad som enligt min bedömning är vanligast förekommande. I de fall den skatterättsliga bedömningen avviker från den civilrättsliga kommenteras det.

Notera att om det finns särskilda föreskrifter i stiftelseförordnandet beträffande hur avkastningen ska beräknas, kommer dessa att gälla vid den civilrättsliga bedömningen.

2.4.1 Aktierelaterade instrument

- **Aktier, försäljning.** I brist på rättsfall som motsäger propositionen, får gällande rätt anses vara att reavinst är kapital. (Notera dock att en förskjutning håller på att ske. För att åter använda Nobelstiftelsen som exempel, mycket på att det är en erkänt mycket seriös stiftelse, har den ansökt hos Kammarkollegiet om att få använda delar av realisationsvinst som avkastning. De räknar själva med att få begäran beviljad.)

Inlösen jämställs med försäljning. Utnyttjande av konvertibel, teckningsrätt, option eller liknande för erhållande av aktie, jämställs inte med försäljning.

³³ s 15

³⁴ se NJA 1908 s 242, NJA 1910 s 447, NJA 1941 s 72 och NJA 1962 s 461

Skatterättsligt betraktas realisationsvinster inte som avkastning. I utredningsförslaget från SOFK föreslås motsatsen gälla.³⁵ Reavinster kan dessutom i princip övergå till att betraktas som näringsverksamhet om värdepappershandeln får sådan omfattning att den betraktas som yrkesmässigt bedriven. Avkastningsstiftelser får dock inte uppnå denna nivå, eftersom de inte får bedriva näring. (I en färsk dom från KR i Jönköping³⁶ avseende ett AB, slås fast att gränsen enligt gällande praxis går vid en årlig omsättning på 3 Mkr och ett 50-tal affärer. Troligen höjs gränsen vid ökande kapitalstorlek).³⁷

- **Aktier, utdelning.** ”Normal” aktieutdelning räknas alltid som avkastning. NJA 1962 s 461 får anses begränsa storleken på möjlig utdelning som kan betraktas som avkastning. Någon exakt gräns finns inte, men riktlinjen är att utdelning som är mycket stor i förhållande till aktiens marknadsvärde och dessutom inte rymms inom bolagets disponibla vinstmedel, faller utanför. Den ytterligare begränsning som Melz³⁸ anger, att utdelning som medför att aktiens värde sjunker under anskaffningsvärdet inte får disponeras, får ses som en möjlig tolkning av 1962 års rättsfall.

Skatterättsligt görs ingen begränsning ens av mycket stora utdelningar, så länge de är bolagsrättsligt genomförda (se RÅ 1994 ref. 56 där drygt 90% av aktiens marknadsvärde delades ut. Hela utdelningen godkändes).

- **Konvertibla skuldebrev.** Behandlas som aktier, med tillägget att ränta och räntekompensation som erhålls vid försäljning betraktas som avkastning.

Skatterättsligt anses räntekompensation definitionsmässigt inte utgöra ränta, se vidare kapitel 2 om räntekompensation.

- **Delrätter och teckningsrätter.** Räknas som reavinst på aktier om de säljs. Använda rätter ingår i kapitalet.

- **Inköpsrätter.** Om inköpsrätt köps och säljs, är det en vanlig reavinst. Inköpsrätter som erhålls på aktieinnehav betraktas som utdelning till aktieägaren oavsett om de säljs eller används för köp av aktier, och räknas därmed som avkastning. Om erhållen rätt säljs, blir över- eller underkurs relativt utdelningsvärdet att betrakta som kapital. Det faktum att sådan utdelning i vissa fall inte beskattas alls, nämligen om bolaget delar ut alla aktier i ett dotterbolag enligt Lex ASEA,³⁹ borde med en konsekvent syn innebära att ingen utdelningsbar avkastning har erhållits. Detta synsätt är logiskt. Om jag äger aktier i AB A, som i sin tur heläger AB B, så blir det ju bara en omfördelning av kapitalet om jag istället kommer att direkt äga en identisk andel av AB B.

³⁵ LBSI2 kap 10 §

³⁶ 990907 nr 3038-1998

³⁷ I Stockholm har flera avkastningsstiftelser begärt att bli beskattade som rörelse, men nekats på grunden att de inte kan uppfylla rörelsekraven.

³⁸ s 140

³⁹ SIL 3 § 7 a mom fjärde st

Lex Asea-utdelning räknas inte heller som avkastning vid den *skattemässiga* beräkningen av fullföljdskravet, enligt förhandsbesked 99-04-23.

- **Inlösenrätter.** Om inlösenrätt köps och säljs, är det en vanlig reavinst. Försäljning av erhållen inlösenrätt reavinstbeskattas med proportionerat anskaffningsvärde, ej schablonberäkning.⁴⁰ Inlösenrätt som erhålls på en aktieinnehav beskattas inte, men den påföljande inlösen utlöser reavinstbeskattning.⁴¹ Det är oklart om man inte heller civilrättsligt bör se erhållna rätter som avkastning. Det överpris för aktien som inlösenrätten ger rätt till betalas ju trots allt ut från bolaget, vilket gör att likheter finns med utdelning. Det är dock troligt att det också civilrättsligt bedöms som kapital. Eftersom utdelningsbeskattning inte sker, räknas erhållen inlösenrätt sannolikt inte in i underlaget för fullföljdsrekvisitet.
- **Aktiefonder och blandfonder.** Se under aktier i tillämpliga delar. Notera dock att fonden själv schablonbeskattas istället för att reavinstbeskattas, och att fonderna har möjlighet att själva påverka hur stor utdelning man vill lämna.
- **Aktieindexobligationer.** Försäljning och inlösen betraktas allmänt som reavinst på aktier, även om aktieindexobligationen köpts till underkurs.⁴² Eventuell kupongränta blir avkastning. Eventuell garanterad värdestegring på lösendagen får hänföras till aktieindexobligationens ”nollkupongdel”, se vidare under denna rubrik. Det här är en sammansatt produkt, som egentligen består av en nollkupongdel och en option, där eventuell värdestegring på optionen räknas om till att motsvara en procentuell värdeökning på hela aktieindexobligationen. Räntan på nollkupongdelen betalar successivt priset för optionen, så att den på förfallodagen är betald. Då kan aktieindexobligationen förfalla med nominellt belopp om optionsdelen blivit värdelös. Värdeökning över det nominella beloppet är hänförlig till optionen. En genomsyn av konstruktionen skulle alltså egentligen medföra att man fick en nollkupongränta och en optionsaffär. Nu betraktas det skattemässigt som ett aktierelaterat värdepapper enligt SIL 27 § 1 mom och då reavinstberäknas all värdetförändring. Ett enkelt och praktiskt sätt att se det – men visst har man troligtvis bort en ränta.
- **Blankning.** Erhållet premium för till blankning utlånade aktier betraktas som avkastning. Premien har inte erhållits på bekostnad av kapitalet, som kvarstår ograverat. *Skattemässigt* ses premium som inkomst av kapital, reavinstregler tillämpas inte. Beskattning sker först när slutresultatet av affären kan fastställas, dock med den tidsbegränsningen att om affären sträcker sig över två årsskiften, beskattas erhållet premium år två. Eftersom premium skattemässigt ses som avkastning, är det sannolikt att det också ska ingå i underlaget för beräkning av fullföljd.

⁴⁰ RÅ 1997 ref 43 och SIL 27 § 2 mom 1 st

⁴¹ RÅ 1997 ref 43

⁴² RÅ 1994 ref 26

- **Aktie- och aktieindexoptioner.** *Innehav* av optioner ger reavinstberäkning. *Utfärdade* optioner hanteras inte enhetligt. Här finns fyra olika skiljelinjer: 1) Aktiens lösenpris ligger vid utfärdandet A:över/B:under aktiens börskurs. 2) Optionsaffären avslutas med att utfärdaren A:inte blir/B:blir löst. 3) Optionsaffären avslutas med att optionen A:förfaller/B: utfärdaren återköper (kvittar) sin position. 4) (som har anknytning till 1) Kan den sammantagna hanteringen med utfärdade optioner ses som A:avkastningshöjande/B: spekulat

Att utfärda optioner på eget innehav är idag bland stiftelser ett mycket vanligt sätt att höja den disponibla avkastningen. Jag har stött på flera olika tillämpningar och det enda alla är överens om är att premium som erhålls under förutsättningarna A i alla fyra fall ovan är disponibel avkastning.

När det gäller redovisning av utfärdade optioner, har FAR utfärdat rekommendationer.⁴³ Enligt dessa ska erhållet premium redovisas som avkastning om positionen går till förfall eller dessförinnan kvittas. Om optionsaffären leder till lösen av underliggande aktier, däremot, ska premium ses som en del av köpeskillingen för aktierna.⁴⁴ En särregel för stiftelser är att stiftelseförvaltaren (styrelsen) kan besluta att premium även i lösenfall ska betraktas som avkastning under följande förutsättningar: Stiftelsen hanterar verksamheten med att utfärda optioner på ett ansvarstagande sätt. Man utfärdar bara köpoptioner och då endast till lösenpris som överstiger marknadsvärdet på aktien. Dessutom tillägger FAR att om hanteringen av optionsaffärer sker på ett sådant intensivt sätt att det kan jämföras med spekulat

Förutom denna särregel finns inga specifikt stiftelserättsliga bestämmelser, varför det får anses troligt att rekommendationerna är tillämpliga på stiftelser.⁴⁵ Huvudregeln att premium i lösenfall blir kapital är logisk, eftersom premien erhållits på bekostnad av aktiens värdeutveckling. Om kvittning istället sker före lösendagen, minskar avkastningen med kvittningsbeloppet, och kan t o m bli negativ. I sammanhanget kan tilläggas att lösensituationer (eller kvittning till hög kurs) regelmässigt får betraktas som "olycksfall i arbetet" för kapitalförvaltare. Man utfärdar köpoptioner för att höja avkastningen på långsiktiga innehav när man tror på svag aktiekursutveckling.

Skatterättsligt betraktas erhållna premier som reavinst. Dessutom gäller för korta optioner (upp till ett års löptid) att beskattning sker först när optionsförhållandet upphör och resultatet av affären kan bestämmas. Premier för långa optioner ska däremot tas upp till beskattning det år optionen utfärdas, oavsett om affären avslutas samma år eller ej. Detta får betraktas som ett avsteg från principen att bara beskatta säkerställda vinster, eftersom slutresultatet av

⁴³ FAR's redovisningsrekommendation nr 12, s 830 ff

⁴⁴ se även Norin m fl s 61

⁴⁵ Norin m fl s 60f

optionsaffären mycket väl kan bli lägre, eller rent av negativt om återköp sker till högre pris än erhållet premium.

Eftersom erhållen premie beskattas som reavinst, ska den sannolikt inte ingå i avkastningen vid beräkning av fullföljden.

2.4.2 Räntebärande instrument

När det gäller de räntebärande placeringarna, vill jag inleda med en allmän diskussion. Synen på vad som ska betraktas som ränta finns sammanfattad i RÅ 1997 ref 44, som behandlar nollkupongare: Begreppet ränta är inte definierat i skattelagstiftningen, eller överhuvudtaget rättsligt klart definierat. I vid mening är ränta all avkastning på en fordran. I inskränt mening är ränta sådan avkastning (på en fordran) som beräknas på grundval av kredittiden och kreditbeloppet. Övrigt blir då kapitalvinst, dvs avkastning som ej beror på och ej heller kan beräknas på grundval av låneavtalet. Lite förenklat kan skillnaden beskrivas som förutsedd respektive oförutsedd värdestegring eller ersättning. [Tyvärr är p 3 lite olyckligt formulerad, eftersom värdeförändringar på en fordran alltid bestäms med utgångspunkt i kreditid och kreditbelopp, förutom räntesats och risk, min kommentar]. I skattesammanhang bedöms ränta enligt den inskränkta definitionen. Isoz⁴⁶ delar denna senare uppfattning om förutsebar avkastning, och menar att värdeökningen på underkursfordringar bör hänföras till avkastning, dock med det förbehållet att den är utdelningsbar först när den kommit stiftelsen tillhanda. Isoz ser igenom konstruktionen med diskonteringspapper och menar att det faktum att avkastningen som skulle ha utgått periodiskt i stället ackumuleras och betalas ut vid löptidens slut inte gör att den ska betraktas som kapital. Melz⁴⁷ uttolkar en allmän norm från skatterätten, innebärande att förväntad avkastning (inklusive värdeförändring) är ränta och övrigt, ofta värdeförändringar och ändrade marknadsräntor, är realisationsvinst. Hans uppfattning är dock, att sådan värdeförändring civilrättsligt borde kunna inräknas i avkastningen.

Min reflexion är att det måste vara ett tidsödande arbete, kanske t o m ogenomförbart, att årligen, på alla sina fordringar, räkna ut hur stor del av värdeförändringen som är förutsebara respektive oförutsebara. Sådana uppgifter ingår nämligen inte i det underlag som banker och fondkommissionärer lämnar vid årsskiftet. Frågan är om de, oftast blygsamma, värdeförändringar som fordringar utan större risk uppvisar, motiverar en utslutning ur räntebegreppet.

En diskussion som också förs⁴⁸ är huruvida det har betydelse om fordran köps till nominellt belopp eller till en kurs som avviker från det. Över- eller underkurs skulle i så fall göra att värdeförändringen blev reavinst. Det är dock inte troligt att denna skillnad behöver göras, vilket också anges i 1997 års rättsfall.

⁴⁶ s 60 f

⁴⁷ s 143 f

⁴⁸ se bl a RÅ 1997 ref 44 och Frii s 179

2.4.2.1 Värdeförändring på fordran

Värdet på en fordran förändras, förutom av eventuell ränteackumulering, av i huvudsak två faktorer. Den ena är faktisk och förväntad marknadsränta, förutsatt att fordran löper med fast ränta. Den andra är risken att hela eller delar av fordran inte återbetalas.

I det första fallet går fordrans värde upp om räntan går ner. Värdeökningen ska i stort sett motsvara nuvärdet av fordrans meravkastning i förhållande till dagsräntan. Priset bestäms således utifrån den effektiva räntan. Om fordran säljs, motsvarar vinsten alltså de högre ränteutbetalningar som man annars hade erhållit i framtiden. På motsvarande sätt är den förlust man gör om räntan gått upp en kompensation för de lägre ränteutbetalningar man skulle fått jämfört med dem på motsvarande nyköpt fordran. Man kan på så sätt ”köpa” sig högre framtida ränteutbetalningar.

I det andra fallet går värdet på fordran ner om risken ökar. Risken gör att marknadsräntan för fordran blir högre och situationen liknar den vid en ränteuppgång. Motsvarande gäller om man köpt en fordran med hög risk och därmed följande hög effektiv avkastning och risken därefter går ner. Fordran, nu med lägre risk, löper med högre ränta än marknadsräntan, vilket påminner om en räntenedgång.

Teoretiskt sett borde värdeförändringen bedömas olika i de två fallen. I det första fallet motsvaras värdeförändringen tämligen direkt av kommande, verkliga eller uppnåeliga, ränteutbetalningar. Situationen motsvaras av förtidslösen av bundet lån, där låntagaren betalar räntekompensation för att lösa lån med fast ränta överstigande marknadsräntan. Sådan räntekompensation behandlas som ränta. Om sådan ”betalning för ränta” anses höra till kapital, kan t ex en stiftelse som vill höja sin avkastning köpa en obligation med hög nominell ränta till överkurs och på så sätt förvandla kapital till avkastning.

I det andra fallet handlar man med risker för kapitalförlust, vilket borde hänföra denna handel till spekulation och göra att all värdeförändring går mot kapital. Detta förutsätter naturligtvis att det rör sig om mer än marginella risker. Att på detta sätt skilja på värdeförändringar hos fordringar är praktiskt svår genomförbart eftersom det inte är möjligt att exakt säga vad som är orsaken till en värdeförändring. Än så länge är räntehandeln i Sverige dominerad av fordringar med låg risk, medan så kallade ”junk bonds” är ovanliga. I andra länder, t ex USA, är de dock vanliga, och det är inte omöjligt att frågeställningen kommer att bli aktuell även här.

2.4.2.2 Periodisering

En annan fråga är huruvida upplupen, ej utbetald, ränta skall periodiseras. Frågan uppkommer beträffande ränte- och obligationsfonder, nollkupong- och underkursobligationer. Isoz⁴⁹ menar att kontantprincipen skall gälla. Många stiftelser anser också att detta synsätt är praktiskt eftersom kontanter då finns tillgängliga för lyftning. Enligt SL 3 kap 4 § skall dock de bokföringsskyldiga stiftelserna följa bokföringslagen, enligt vilken inkomster och utgifter ska periodiseras. Melz⁵⁰

⁴⁹ s 61

⁵⁰ s 143 ff

diskuterar frågan, och kommer till slutsatsen att tolkningsutrymmet bör vara brett nog att omfatta båda alternativen om inga preciserade föreskrifter finns.

En modifiering som enligt min uppfattning vore rimlig att göra, är att eventuell värdenedgång i det finansiella instrumentet ska minska det periodiserade beloppet i motsvarande mån. Alltså en ”lägsta värde-beräkning” där aktuellt marknadsvärde utgör taket. Detta vore i linje med den allmänna försiktighetsprincipen i god redovisningssed.

Skatterättsligt har hävdats att periodisering inte är förenlig med genomsnittsbereäkning av anskaffningsvärdet, och därför inte ska tillämpas.⁵¹ Det motsägs dock av RÅ 1995 ref 71 II, som anger att värdetillväxt som utgör ränta ska periodiseras enligt Redovisningsrådets rekommendationer (avsåg realnollkuponobligation).

2.4.2.3 Särskilt om fonder

Svenska ränte- och obligationsfonder delar årligen ut årets avkastning till sina andelsägare. Ofta återinvesteras utdelningen, men den beskattas hos andelsägaren som utdelad. Den värdetillväxt som beror av marknadens ränteförändring av fondens innehav som beror av marknadens ränteförändring avspeglar sig i ändrad andelskurs. Men det finns också fonder, regelmässigt baserade i Luxemburg eller annat skattegynnat klimat, som inte gör några utbetalningar av ränta till ägarna. Poängen med detta är att andelsägarna kan fortsätta att förränta även den latent skatteskulden i fonden. Fonden innehåller alltså räntan av skatteskäl. Värdet av fonden stiger årligen med samma belopp som annars skulle ha delats ut. Frågan är då om sådan värdeökning ska ses som ränta. Möjligen kan man föra samma resonemang som Isoz⁵² gör beträffande diskonteringspapper, att avkastning som skulle utgått periodiskt i stället ackumuleras, men då fattas två förutsättningar. Inlösen sker inte till på förhand bestämd kurs och avkastningen är inte till beloppet förutsebar. Om värdetillväxt ska ses som ränta, måste man också ta ställning till om den ska periodiseras, se ovan.

Skatterättsligt menar Gunne m fl⁵³ att hela värdetillväxten blir skattepliktig först vid avyttring, och att periodisering alltså inte ska ske. Formellt är sådan försäljning reavinst, inte ränta. Att sådan reavinst/förlust behandlas som ränta skattemässigt under vissa förutsättningar är en annan sak.

Hur dessa fonders ”avkastning” civilrättsligt ska bedömas i stiftelser finns alltså inte klart uttalat. Min bedömning är att det vore logiskt att betrakta den som ränta och periodisera den. Risker relativt marknadsräntorna är t o m mindre än vid egna innehav av fordringar, eftersom riskspridning erhålls via fonden. Skäl saknas enligt min mening att betrakta värdetillväxten som kapital. En nackdel med denna uppfattning är att den skiljer sig från den skatterättsliga

⁵¹ Gunne m fl s 41 med hänvisning till RÅ 1994 ref 66

⁵² s 61

⁵³ s 41

2.4.2.4 Sammanfattning av räntediskussion

Det finns alltså ingen klar definition av vad stiftelser har att betrakta som ränta civilrättsligt. Helt klart är att all utbetald ränta ingår. Det verkar också ganska klart att förutsebar värdeförändring på fordran ingår, dock inte helt klart att den ska periodiseras. Enligt min mening är följande räntebegrepp det mest ändamålsenliga: Ränta bör ges en vid definition, alltså all avkastning på en fordran. Det finns ingen anledning att skilja på bedömningen beroende på fordrans konstruktion. De värdeförändringar som sker på en fordran träder istället för de högre eller lägre ränteutbetalningar som innehavaren i framtiden annars skulle ha erhållit såsom ränta. Upplypna, ej utbetalda, räntor på t ex räntefonder och nollkupongobligationer bör periodiseras. Sådana affärer med räntebärande instrument som får betraktas som spekulation ska dock inte anses som ränta. Spekulation föreligger om stiftelsen gör korta affärer i fordringar eller gör affärer i fordringar med hög risk.

Nedan sammanfattas vad jag bedömer som gällande rätt för räntebärande placeringar:

- **Räntebärande obligationer, köpta till pari.** Utbetald ränta är avkastning. Värdeförändringar, vilka i detta fall inte är förutsebara, är troligen kapital. *Skatterättsligt* behandlas all värdeförändring på marknadsnoterade fordringar i svenska kronor, utom premieobligationer, som ränta (SIL 29 § 2 mom, vilket inte innebär att värdeförändringen är ränta, utan att den likställs med ränta vid skatteberäkningen).
- **Under- och överkursfordringar, inklusive penningmarknadsinstrument.** Utbetald ränta är avkastning. Förutsebar värdeförändring är sannolikt också avkastning, vilken troligen bör periodiseras. Ej förutsebar värdeförändring ofta beroende av rörelser i marknadsräntan, är troligen kapital. Om distinktionen är praktiskt svår att göra, torde hela värdeförändringen kunna ses som ränta. *Skatterättsligt* behandlas all värdeförändring på marknadsnoterade fordringar i svenska kronor, utom premieobligationer, som ränta.
- **Nollkupongobligationer.** Förutsebar avkastning är troligen ränta medan övrigt är kapital. Om distinktionen är praktiskt svår att göra, torde hela värdeförändringen kunna ses som ränta. Periodisering av ränta bör ske om man följer rekommendationerna i BFN U92:3, enligt vilka skillnaden mellan anskaffningsvärdet och inlösenvärdet skall periodiseras som ränta över nollkupongobligationens löptid. Stiftelse har dock civilrättsligt möjlighet att avstå och istället tillämpa kontant-principen. Bedömningen sammanfaller då inte helt med den *skatterättsliga* i RÅ 1997 ref 44. Enligt domen är värdestegring ränta om obligationen behålls till inlösen, oavsett om den är köpt vid emissionen eller senare. Vid avyttring under löptiden ska dock värdeförändring inte ses som ränta, beroende på att räntekompensation inte är ränta i egentlig mening.

Allmänt skatterettsligt behandlas all värdetförändring på marknadsnoterade fordringar i svenska kronor, utom premieobligationer, som ränta. Det gäller även räntekompensation enligt SIL 3 § 6 mom 2 st.

- **Ränte/obligationsfonder.** Utdelning från fonden är ränta, vilken troligen bör periodiseras. Förändringar i utdelande fonders marknadsvärde, om sådana kan särskiljas från upplupen ränta, betraktas förmodligen som kapital. Om fonden inte särnoterar upplupen ränta, kan denna uppdelning vara omöjlig att göra, varför troligen hela värdetförändringen får anses vara ränta, av praktiska skäl. Värdeökning i icke utdelande fonder är oklar, men jag har svårt att se att det kan vara fel att betrakta den som ränta, vilken bör periodiseras.

Skatterätt: Ingen beskattning sker av orealiserade värdetförändringar. Realiserad vinst bör enligt Norin m fl⁵⁴ ingå i avkastningen vid beräkning av fullföljdskravet. Detta är dock inte klarlagt. All realiserad värdetförändring på marknadsnoterade fordringar i svenska kronor, utom premieobligationer, behandlas som ränta.

2.4.2.5 Likviditetsfrågan

I samtliga fall där periodisering av ränta görs av ett först senare utbetalt belopp, uppkommer frågeställningen om disponibla medel. Det kan vara opraktiskt för stiftelser med mycket liten likviditet att förskotta sådana utbetalningar. Om stiftelsen har olika tillgångar som ska periodiseras, kan den försöka se till att de förfaller med viss regelbundenhet. En viss utjämning sker naturligt. När det gäller tillgångar som inte förfaller, som t ex icke utdelande räntefond, är det naturligt att göra uttagur fonden motsvarande räntan, eftersom fonden ju annars ”växer ifrån” sin proportionella andel av samtliga tillgångar. Eftersom man ofta långt i förväg känner till flödena, finns dessutom vanligen god tid att planera likviditeten.

2.5 Den allmänna uppfattningen om begreppet avkastning - en enkätundersökning

Innebörden i begreppet avkastning tolkas av naturliga skäl främst av verksamma jurister. I stiftelserätten läggs mycket stort avseende vid vad stiftaren avsett med begreppet i stiftelseförordnandet. Om inget direkt finns föreskrivet där, ska den allmänna uppfattningen av ”avkastning” vara vägledande. Det är möjligt att begreppsutfattningen skiljer sig mellan stiftarkollektivet (i den mån man kan tänka sig ett sådant) och den allmänna uppfattningen å ena sidan och juristers å andra sidan. För att få en inblick i frågan, har jag genomfört en liten enkät som återfinns som bilaga 1. Frågan har ställts till tänkbara stiftare (i form av kapitalägare) och deras rådgivare i form av kapitalplacering, revisorer, stiftelseförvaltare och skattejurister. ”Tänkbara stiftare” har huvudsakligen valts ut bland kapitalplacering-kunder hos en storbank i Göteborg, med det enda urvalskriteriet att de ska ha tillräcklig

⁵⁴ s 35

förmögenhet för att kunna vara möjliga som stiftelsedonatorer (minst 1 Mkr, men oftare betydligt mer). Övriga har alla yrkesmässig kontakt med stiftelser, men är i övrigt valda på ganska kontakter som jag har eller förmedlats, huvudsakligen i Göteborg men också i Stockholm. Frågan har ställts till 36 personer, varav 32 har svarat. 10 saknar professionell anknytning till kapitalförvaltning. Övriga har benämnts rådgivare och svaren har delats upp på dessa två grupper. Anledningen till att antalet tillfrågade rådgivare är flest till antalet, är att jag bedömt att deras ord väger tyngst när det gäller stiftarförordnandets formella utseende.

Vad innefattas i begreppet avkastning?

Innebörd av avkastning	Privatpersoner	Rådgivare
Endast räntor och utdelningar (1)	30% (3 st)	14% (3 st)
1 + blankningspremium (7)	-	4,5% (1 st)
1 + 7 + optionspremium (6)	10% (1 st)	-
1 + realiserad värdeförändring räntebärande + 7	-	4,5% (1 st)
1 + realiserad värdeförändring räntebärande + 6 & 7	-	4,5% (1 st)
1 + all värdeförändring räntebärande + 6 & 7	-	4,5% (1 st)
1 + realiserad värdeförändring på 2-5 + 6 & 7	30% (3 st)	18% (4 st)
1 + all värdeförändring på 2-5 + 6 & 7	30% (3 st)	50% (11 st)
Summa	100% (10 st)	100% (22 st)

Källa: Egen

Av ett litet material kan inga tillförlitliga slutsatser dras om någonting. Svaren pekar dock på att det *inte* är någon allmän uppfattning att värdestegring inte ingår i avkastning. Det gäller särskilt ”rådgivarna”, där drygt 80% ansåg att värdestegring i någon form omfattades. Dessutom ger variationsrikedomen i svaren ett bestämt intryck: Begreppet avkastning används inte i en enhetlig betydelse, inte ens inom en så relativt homogen grupp som ”rådgivarna”. Att uttolka vad en stiftare menat med avkastning, måste därför vara förenat med stor osäkerhet.

2.6 Egna synpunkter och slutsatser

När man ska avgöra vad som omfattas av avkastningen i en allmännyttig stiftelse, inser man först att lagregler saknas. Detta beror troligen på att lagstiftaren velat lämna utrymme för stiftaren att för sin stiftelse avgöra hur mycket av dess medel som ska användas till själva verksamheten och hur mycket som ska läggas till kapitalet. Mycket stor vikt läggs vid donators vilja i stiftelserätten, vilket gör den ganska speciell. Många stiftare har dock inte gett några detaljerade föreskrifter om

kapitalanvändningen, utan nöjt sig med att säga att huvuddelen av avkastningen ska delas ut, medan kapitalet ska finnas kvar. Det måste vara rimligt att anta att en stiftares huvudsyfte med stiftelsebildningen är att på bästa sätt verka för det ändamål som han valt ut. Till detta kommer att han vill se till att realkapitalet inte förbrukas, för att stiftelsen även i framtiden ska kunna verka för ändamålet i samma omfattning. Rent allmänt borde man alltså kunna göra tolkningen att stiftare vill att så mycket som möjligt går till ändamålet, sedan kapitalet säkerställts. Så enkelt är det dock inte. Stiftare, styrelse och förvaltare är ofta mycket positiva till att stiftelseförmögenheten växer. Man eftersträvar alltså inte en användningsmaximering, och vill inte att oklara regler skall tolkas så.

Förutom att lagregler saknas, framkommer att begreppet avkastning inte har någon väldefinierad och enhetlig betydelse, vare sig i civilrätt, skatterätt eller språkbruk.

En faktor som påverkar synen på avkastningens storlek är skattereglerna. Många allmännyttiga stiftelser upplever beskattning som oönskad och ofta orättvis. Eftersom eventuell beskattning bedöms utifrån avkastningens storlek, finns en negativ syn på tolkningar och bestämmelser som skulle utvidga avkastningsbegreppet. Att definitionen inte helt sammanfaller mellan civilrätt och skatterätt förändrar inte beteendet, man befärar att skattemyndigheten skall ansluta sig till en utvidgad civilrättslig avkastningsbestämning. På detta sätt värjer sig många för min åsikt att stiftelse ska få, men inte måste, dela ut värdeökningar när det är önskvärt. Ett argument som återkommer är av typen ”så har det alltid varit, därför bör det inte ändras”, se t ex Svenska Bankföreningens remissvar.⁵⁵ Det kan möjligen bero på att man önskar stabila regler för de långlivade avkastningsstiftelserna.

En förutsättning för att diskutera en utvidgning av avkastningsbegreppet, är att man samtidigt beaktar kapitalskyddet. Detta kräver enligt min mening realvärdeberäkning, vilket tyvärr är en komplicerande faktor. Dessutom bör viss fondering göras och eventuellt även justeringar för ekonomisk tillväxt. Redan med dagens begränsande syn på avkastning är kapitalskyddet ibland ett problem. Det gäller i synnerhet stiftelser med stor andel räntebärande innehav, vilka drabbas av urholkning av kapitalet om minst 80% av räntan delas ut.

Mycket av diskussionen runt frågan om värdestegring ska kunna förbrukas har uppstått i och med den starka utvecklingen på börsen sedan början av 80-talet. Stiftelser med aktieplaceringar har sett sitt kapital mångdubblas realt. När sedan räntenivån sjönk dramatiskt en bit in på 90-talet krympte stiftelsernas användningsbara medel, samtidigt som kapitalet stadigt ökade. Den tidigare situationen med hög inflation och ränta hade medfört viss utjämning mellan real värdeminskning på nominella innehav och realvärdeökning av aktieinnehav, som nu var satt ur spel.

⁵⁵ 1999-06-06, dnr 439-2913-99

När det gäller den fortsatta utvecklingen av gränsdragningen mellan avkastning och kapital, bör det vara avgörande hur man besvarar frågan: Är det önskvärt att de självägande, mer eller mindre eviga, allmännyttiga stiftelserna ska ha en stadigt ökande real förmögenhet, eller är det önskvärt att tillväxten delas ut till stiftelseändamålet? Kapitalförvaltare lär omfatta den förra åsikten, medan dagens destinatärer lär omfatta den senare. Själv anser jag att själva anledningen till att stiftelsen existerar är verksamheten, varför den ska prioriteras framför kapitaltillväxt.

3 Fullföljdsrekvisitet

3.1 Inledning

Efter att i första delen ha diskuterat civilrättsliga regler, kommer i denna andra del huvudsakligen skatterättsliga frågeställningar upp. Endast potentiellt skattegynnade, allmännyttiga stiftelser berörs. Bedömning och tolkning av stiftelsers skatteregler bygger till stor del på vad Anders Hagstedt skrivit i sin utmärkta avhandling från 1972; Om beskattning av stiftelser. Det har med andra ord inte hänt så mycket på området på 27 år.

Efter att först ge bakgrunden till och innebörden av fullföljdsrekvisitet, ska avsnittet handla om vilka problem kravet innebär för stiftelserna och hur deras inkomster och utgifter ska bedömas utifrån fullföljdskravet. Efter ett avsnitt om hur mycket av och i vilken tid inkomsterna ska användas, redogörs för skattemyndighetens tillämpning och kontroll, varefter kapitlet avslutas med egna synpunkter.

3.1.1 Ytterligare krav för begränsad skattskyldighet

För att stiftelse skall bli begränsat skattskyldig, krävs att den uppfyller två kriterier förutom fullföljdskravet. Det ena är ändamålsrekvisitet, vilket innebär att ändamålet, liksom den faktiskt bedrivna verksamheten, skall anses allmännyttiga i SIL.⁵⁶ Det andra är destinatärsrekvisitet (eller verksamhetsinriktningen⁵⁷) som hindrar begränsning av verksamheten till vissa familjer eller bestämda personer, eftersom ändamålet då inte längre ses som allmännyttigt.

3.1.2 Bakgrund

Fullföljdskravet grundar sig på förslag i SOU 1939:47 och prop 1942:134. Stiftelser som främjar ett allmännyttigt ändamål har sedan länge haft skatteprivilegier, i Sverige liksom i många andra länder. 1939 års skattekommitté anförde att det ansågs nära nog självklart att allmännyttiga stiftelser skulle befrias från beskattning, särskilt om dess verksamhet annars skulle få betalas med statliga medel.⁵⁸ Vägörande stiftelser medges alltså betydande skattelättnader, men som motprestation krävs att stiftelsen faktiskt bedriver kvalificerad verksamhet i skälig omfattning. Detta krav kallas fullföljanderekvisitet, fullföljdsrekvisitet eller fullföljdskravet. Ur propositionen⁵⁹ om införande av fullföljdskravet kan man utläsa, att det huvudsakliga skälet för regeln var att motverka kringgående av beskattning. En stiftelse skulle annars först kunna skattefritt fondera medel såsom allmännyttigt och därefter förbruka medlen till ett icke allmännyttigt ändamål. (Detta gäller särskilt stiftelser med mer än ett

⁵⁶ 7 § 3, 4 och 6 mom

⁵⁷ SIL 7 § 6 mom 1 st

⁵⁸ SOU 1939:47 s 50 ff

⁵⁹ 1942:134 s 29

ändamål). Hagstedt⁶⁰ menar att syftet är att förhindra skattefri realvärdeökning av stiftelsekapitalet genom att avkastningen fonderas. Författaren noterar dessutom att det tycks saknas motsvarighet till fullföljdsrequisitet i många andra länder.⁶¹

3.1.3 Definition

Fullföljdskravet omfattar begränsat skattskyldiga stiftelser både enligt SIL 7 § 6 mom och 4 mom⁶² och ska nu närmare preciseras. Regeln finns i SIL 7 § 6 mom 5 st: ”Om stiftelse under längre tid inte bedrivit eller kan väntas komma att bedriva verksamhet i en omfattning som skäligen svarar mot avkastningen på stiftelsens tillgångar, är stiftelsen oavsett dess ändamål skattskyldig för all inkomst”. I förarbetena utvecklades detta något av skattekommittén: Skattefriheten bör naturligtvis inte påverkas av tillfällig reservation av avkastning eller sedvanliga avsättningar för ökande av stiftelsens kapital. Vad som avses är att stiftelsens inkomster under en längre tid inte alls kommer till användning.⁶³ Dessutom kan man tolkningsvis komma lite längre utifrån motiven till fullföljdskravet. Där framgår att det huvudsakligen är fondering och kringgående av beskattning man tar sikte på med regeln. Departementschefen preciserade detta med en avslutande tillämpningsanvisning till skattemyndigheten: När det gäller stiftelser som enligt stiftelseurkunden bara får bedriva kvalificerat allmännyttig verksamhet, ska de ägnas uppmärksamhet bara om det finns särskild anledning.⁶⁴ I övrigt saknas vägledning för tillämpningen i förarbetena och dagens tolkning av fullföljdskravet har vuxit fram i praxis. Tillämpning av regeln kräver ställningstagande i fyra avseenden:

- 1) Hur stor är avkastningen och vilka bruttoavdrag får göras från denna?
- 2) Vilka utgifter får inräknas i den allmännyttiga verksamheten?
- 3) Hur stor andel måste verksamheten utgöra av avkastningen?
- 4) Hur hanteras tidsaspekten?

Dessutom kan stiftelse redan vid bildandet vara diskvalificerad, nämligen genom passusen ”inte väntas komma att bedriva verksamhet”. Om stiftelsekapitalet t ex ska placeras på ett sätt som inte möjliggör verksamhet av någon omfattning, eller stiftelseförordnandet innehåller regler om hög fondering mer än tillfälligt, kan stiftelsen bli obegränsat skattskyldig redan från start.

3.1.3.1 Lagstiftarens avsikt

Utifrån förarbetena gör jag den tolkningen, att man velat hindra stiftelser från att under ”falsk flagg” skattefritt bygga upp sitt kapital, särskilt om det inte heller vid ett senare tillfälle skulle komma att användas för allmännyttiga ändamål. Att man fokuserat på fonderingen och inte alls diskuterat stiftelsens kostnader, tyder på att kostnadsreglering inte ingick som syfte med fullföljdskravet. Periodicitet och

⁶⁰ s 310 och 312

⁶¹ s 307

⁶² enligt sistastycket detta moment

⁶³ SOU 1939:47 s 62

⁶⁴ prop 1942:134 s 29

tidsaspekter synes inte heller ha varit mål för lagstiftaren, utan avsikten verkar ha varit att överskott ska komma ändamålet till godo inom överskådlig tid. Slutligen gör departementschefen nästan ett undantag från fullföljdsrekvisitet för de stiftelser som bara får bedriva allmännyttig verksamhet enligt sina stadganden. Detta borde kunna tolkas som en avsikt att sådana stiftelser bara skulle beskattas i anmärkningsvärda fall.

3.1.4 Problem för stiftelsen

De problem som fullföljdsrekvisitet medför för allmännyttiga stiftelser ska här kort sammanfattas:

De föreskrifter beträffande utdelning och fondering som finns i stiftelseförordnandet, kan för vissa stiftelser vara oförenliga med fullföljdskravet. Förvaltaren hamnar i en situation där stiftelsen antingen blir obegränsat skattskyldig eller bryter mot stiftarviljan. Det har dessutom ansetts att permutation av stiftelseförordnandet inte kan beviljas av skatteskal.⁶⁵ Hessler är möjligen av en annan åsikt och nämner återvunnen skattefrihet som ett tänkbart skäl att ändra fonderingsbestämmelser om stiftaren har åsyftat skattefrihet.⁶⁶ I vissa andra stiftelser är kraven visserligen inte oförenliga, men lämnar mycket litet handlingsutrymme för förvaltaren.

Reglerna för hur fullföljdskravet ska beräknas är oklara, t ex angående vilka kostnader som får medräknas och vilken avkastning som skall omfattas. Eftersom de flesta stiftelser har begränsat handlingsutrymme på grund av föreskrifter i stiftelseförordnandet, får de svårt att dela ut så mycket att marginaler finns för eventuellt underkända avdrag eller dylikt. Vissa är vill förvaltaren kanske göra maximal avsättning till kapitalet, t ex efter en period av svag värdeutveckling vilket också kräver att bedömningen av fullföljdskravet kan förutses.

Om stiftelsen inte lyckas uppfylla fullföljdsrekvisitet, blir konsekvenserna mycket kännbara. Förutom att alla kapitalinkomster ska beskattas med 28%, blir stiftelsen obegränsat skattskyldig också för fastighets- förmögenhets- arvs- och gåvoskatt. Detta blir naturligtvis ett kännbart avbräck i stiftelsens verksamhet, särskilt för stiftelser med stort mått av kontinuitet i ändamålsuppfyllelsen. En uppenbar risk är också att stiftelsen hamnar i en ond spiral, där möjligheterna att fortsättningsvis uppfylla fullföljdskravet minskar kraftigt när full skatt ska betalas.

Fullföljdsrekvisitet begränsar förvaltarens möjligheter till effektiva kapitalskyddsåtgärder när sådana krävs. I tider med hög inflation och för stiftelser som har stor andel av kapitalet i räntebärande placeringar blir detta särskilt påtagligt. Exemplet 10% inflation och 11,5% nettoavkastning ger en minsta utdelning på 9,2% och en urholkning av kapitalet med 7,7%.

⁶⁵ Gunnem fl s 63

⁶⁶ s 448 not 47

Regeln styr i vissa fall hur förvaltaren hanterar stiftelsens placeringar. I lägen där stiftelsen inte kan eller vill dela ut större belopp, kan kapitalet styras om så att utdelningsbara räntor och utdelningar minskas – transaktioner som i övrigt inte är meningsfulla.

3.2 Inkomster som omfattas av fullföljdsrekvisitet

3.2.1 Avgränsning

Det första steget för att fastställa om en stiftelse fullföljt sitt ändamål, är att bedöma vilka inkomster som omfattas. En första begränsning är att bara inkomster som är potentiellt skattefria behöver medräknas.⁶⁷ Därmed utesluts näringsinkomster avseende fastighet och rörelse, respektive enbart fastighetsinkomster beroende på om stiftelsen faller under sjätte eller fjärde momentet i 7 § SIL. En andra begränsning innebär att realisationsvinster, bidrag, gåvor o d inte ska räknas med.⁶⁸ Kvar blir då det som skattemyndigheten kallar ”den faktiska avkastningen”.

Om stiftelsen har inkomster såväl inom som utanför rekvisitet, uppkommer frågan i vilken ordning de ska avräknas mot fullföljden. Hagstedt⁶⁹ anser att de inkomster som omfattas av fullföljdskravet rimligen ska avräknas först. Han ger själv en god grund för detta⁷⁰ med uttalandet: ”Det väsentliga för samhället är inte att huvudparten av en stiftelses totala avkastning används för ett kvalificerat ändamål, utan att en väsentlig del av den avkastning som stiftelsen uppbär skattefritt, kommer samhället till godo genom att det disponeras för ett kvalificerat ändamål”.

3.2.2 Skatterättslig definition av begreppet avkastning

Nästa steg är att bedöma vad som innefattas i ”den faktiska avkastningen”. Mycket av det som sagts i avsnitt 2 om den civilrättsliga definitionen av avkastning gäller även skatterättsligt och här ska framför allt olikheterna tas upp. Förarbetena till SIL 7 § 6 mom ger ingen ledning i frågan, varför underlaget är praxis och litteratur.

3.2.2.1 Stiftarviljan

I civilrätten ska avkastningens omfattning i första hand bedömas utifrån stiftarens avsikter. Man gör alltså en individuell tolkning av begreppet när detta är möjligt, av respekt för stiftarviljan. Att låta den skatterättsliga bedömningen variera på samma sätt, vore att missgynna de stiftelser som av olika skäl inte har höga föreskrivna fonderingar. Det skulle innebära ett avsteg från likabehandlingsprincipen av skattskyldiga. Det skulle förmodligen också innebära att stiftelseförordnanden i fortsättningen skulle utformas på ett sådant sätt att fullföljdskravet till stor del kunde kringgås. Dessa skäl talar för att den skattemässiga avkastningsbestämningen får formas i lag och praxis, inte av stiftaren.

⁶⁷ Hagstedt s 309 och RSV 327 s 59

⁶⁸ RSV 324 utgåva 12 s 6

⁶⁹ s 311

⁷⁰ s 309

3.2.2.2 Utdelning

Den begränsande skälighetsbedömning av vad som civilrättsligt betraktas som utdelning som kommer till uttryck i NJA 1962 s 461, gäller inte skatterättsligt. Praxis har istället fastslagit att vad som bolagsrättsligt är att betrakta som utdelning också blir gällande skatterättsligt.⁷¹ Här är skattedefinitionen alltså vidare än den civilrättsliga. Det senare rättsfallet, som inte avsåg stiftelse, kan få oönskade konsekvenser om det tillämpas på fullföljden. Det är idag en allmän uppfattning, att de börsbolag som inte kan förädla tillgångar på ett effektivt sätt bör dela ut dem till aktieägarna, se t ex diskussionen runt Perstorp, Swedish Match eller Volvo före Scania-förvärvet. Sådana extraordinära utdelningar kan lätt få aktien att sjunka väsentligt under ingångsvärdet, vilket gör att de av kapitalskyddsskäl inte borde delas ut.⁷²

Skattefri utdelning av aktier i dotterbolag enligt SIL 3 § 7 a mom 4 st, den s k Lex Asea, ska inte medräknas, enligt SRN's förhandsbesked den 23 april 1999.

3.2.2.3 Realisationsvinster

Att realisationsvinster inte ingår i avkastningen vid beräkning av fullföljdskravet trots att de ingår bland stiftelsens skattefria inkomster, kan bero på att sådan vinst i stort sett var skattefri 1942, när SIL 7 § 6 mom tillkom. Melz⁷³ menar att det är sannolikt att avsikten var att reavinster inte heller fortsättningsvis skulle ingå om reavinstbeskattning infördes. Ett synligt skäl för det vore att termen avkastning valdes framför en koppling till den skattefria inkomsten. Att den civilrättsliga uppfattningen successivt går mot att värdeökning inkluderas i avkastningsbegreppet, aktualiserar frågan om en liknande förändring äger rum skatterättsligt. Ett tecken på detta är att förslaget från Stiftelse- och Föreningsskattekommittén innehåller en sådan bestämmelse, dock inte för näringsaktier och fastigheter.⁷⁴ Förslaget, som är från 1995, mötte stark kritik från många stiftelseförvaltare⁷⁵ och har tills vidare lagts på is. Förslaget att inkludera reavinster bygger på iakttagelsen att den nuvarande tillämpningen systematiskt missgynnar placeringar i monetära tillgångar med jämn avkastning och gynnar tillgångar med uppskjuten avkastning, vilket från ekonomisk synpunkt inte är motiverat.⁷⁶ Enligt hörsägen ska utredningsförslaget, vilket i vissa kretsar gick under benämningen "Gula faran", ha fått större acceptans i efterhand hos flera stora förvaltare. Då hade ansvarig utredare redan slutat på finansdepartementet, och nu anses det tveksamt om förslaget någonsin kommer att utmynna i en proposition.

⁷¹ RÅ 1994 ref 56

⁷² se ett liknande resonemang i Melz, SvSkTs 163

⁷³ SvSkTs 161

⁷⁴ LBSI2 kap 10 § 1 st

⁷⁵ Gunne m fl s 64

⁷⁶ SOU 1995:63 s 103 och 105

3.2.2.4 Realisationsvinster på räntebärande fordringar

Sådan värdeförändring som redan vid förvärvet av fordran kan förutses, behandlas som ränta. Enligt RÅ 1995 ref 71, rörande realränteobligation, gäller detta även om fordran förvärvats av tredje man eller säljs under löptiden. I samma rättsfall framgår att ej förutsebar värdeförändring behandlas enligt reavinstreglerna.

Utgången blev delvis en annan i RÅ 1997 ref 44, avseende uppbördsskyldighet för vinst på nollkupongobligationer innehavda av privatperson. Här fastslås att om sådan fordran säljs under löptiden, ingen del av ersättningen ska betraktas som ränta. Skälet är att ersättningen utgör räntekompensation, vilket inte är ränta i egentlig mening. Om fordran däremot behålls till inlösen, ska värdeökningen betraktas som ränta även om förvärvet har skett av tredje man.

Även om räntekompensation inte anses vara ränta i egentlig mening, behandlas den skattemässigt som ränta enligt SIL 3 § 6 mom 2 st. Frågan är om det också ska innebära att den betraktas som avkastning i fullföljdsrekvisitet. Det framstår som den mest enhetliga bedömningen, och följer samma synsätt som Norin m fl framför beträffande avkastningsfonder⁷⁷. Jag kan dock inte se att frågan är berörd i förarbeten eller praxis.

Av rättsfallen framgår att det inte råder någon enhetlig syn på hur ränta ska bestämmas. Det framkommer flera olika åsikter i båda rättsfallen och i RÅ 1995 ref 71 är ett förhandsbesked ändrat.

En räntebedömning som inte har varit uppe till prövning är *ej utdelande räntefonder*. Sådana beskattas inte under innehavstiden, varför de då troligen inte heller ska inkluderas i fullföljdsberäkningen. Mera osäkert är om detta gäller även när fonden är realiserad. Avgörande för om vinsten ska utgöra ränta eller realisationsvinst borde vara om en sådan värdestegring är att anse som förutsebar eller inte.

3.2.2.5 Räntekompensation

Ett specialfall utgör sådan räntekompensation som en köpare av ett skuldebrev erlägger till säljaren som ersättning för upplupen ränta. Den är definitionsmässigt inte en ränta, men behandlas som en sådan enligt SIL 3 § 6 mom 2 st. Skall den då betraktas som en ränta även vid beräkning av avkastning i fullföljdskravet? Frågan är inte avgjord. Eftersom räntekompensation direkt svarar mot faktiskt upplupen ränta och också behandlas som ränta enligt SIL, vore det enligt min mening konstlat ur praktisk synvinkel att utesluta den ur avkastningen.

3.2.2.6 Periodisering

När det gäller orealiserade, förutsebara värdeförändringar på t ex nollkupongobligationer i näringsverksamhet, får det anses klart att dessa ska periodiseras. I 24 § KL anv 3 st 1 p framgår att räntor ska hänföras till det år på vilket de belöper, oavsett om de verkligen influerar under året eller inte. KL anger alltså att räntor ska

⁷⁷ s 35

periodiseras över innehavstiden. I RÅ 1995 ref 71 II framgår också att förutsebar värdetillväxt skall periodiseras, både bokförings- och skattemässigt.⁷⁸

3.2.2.7 Optioner

Premier för utfärdade optioner räknas inte som avkastning skattemässigt. Alla sådana intäkter betraktas som reavinst och ingår därför inte i underlaget för bedömning av fullföljdsrekvisitet.

3.3 Nettoavkastning - vilka kostnader är avdragsgilla?

När bruttoavkastningen är bestämd till beloppet, uppkommer frågan vilka kostnader som får dras av för beräkning av nettoavkastning. Regler saknas i lagtext och förarbeten. Att kostnader alls får dras av kan utläsas av RSV 324⁷⁹ som uttryckligen använder termen nettoavkastning. Att detta bör ha gällt ända från fullföljdsrekvisitets tillkomst menar Hagstedt⁸⁰ och hänvisar till ändamålsöverväganden bakom regelns tillkomst. Författaren bedömer att samma kostnader får beaktas som hade varit avdragsgilla vid inkomstbeskattningen, d v s förvaltningskostnader såsom bankfackshyra, depåavgifter, styrelsearvoden och dylikt, medan överskjutande kostnader får tas ur disponibla sektorn.⁸¹ Lampa m fl kompletterar med att eventuellt påförd skatt får dras av.⁸²

3.3.1 Utvidgad avdragsrätt under näringsverksamhet?

Före skattereformen 1990 begränsades avdragen från inkomst av kapital till ”förvaltningskostnader”⁸³ samt räntor. Frågan är då om avdragsrätten för kostnader utvidgats i det nuvarande skattesystemet, där alla stiftelsens intäkter utgör inkomst av näringsverksamhet. Åsikterna går isär. Som reaktion på förhandsbesked lämnat 981006 avseende en forskningsstiftelse, lämnade RSV 990121 synpunkter på bl a kostnadsfrågan.⁸⁴ Med hänvisning till prop 1989/90:110 och praxis anförts att ingen utvidgning av avdragsrätten skett genom skattereformen. För en sådan ändring skulle krävas lagändring eller ändrad praxis. Vissa skattemyndigheter har hävdat detta synsätt, liksom Kammarrätten i Stockholm i bl a mål nr 2058-1996. Melz⁸⁵ och Norin/Thaler⁸⁶ menar däremot, att avdragsmöjligheterna för kostnader är större nu än före skattereformen.

RSV preciserar att ”från den potentiellt skattefria avkastningen får avdrag göras för kostnader för dessa intäkters förvärvande”.⁸⁷ Eftersom specifika bestämmelser

⁷⁸ Tyvär kunde RR bara uttala sig för fall där obligation innehafts hela löptiden, av processuella skäl

⁷⁹ s 6

⁸⁰ s 309

⁸¹ s 310

⁸² Det mesta om stiftelser s 62

⁸³ GKL 39 §

⁸⁴ Dnr 10709-98/901

⁸⁵ SvSkT2/98 s 171

⁸⁶ SvSkT1/99 s 56 f

⁸⁷ s 2

saknas, får avdrag grundas på den allmänna avdragsrätten, d v s avdrag medges för kostnader för intäkternas förvärvande och bibehållande. Avdrag medges för sådana nödvändiga kostnader som avser den löpande avkastningen. Avdrag medges varken för kostnader för fullföljden eller för de flesta indirekta kostnader, vilka anses vara en konsekvens av stiftelsens ändamålsenliga verksamhet.

I en kommentar till förhandsbeskedet 981006 i SvSkT 1/99, drar Norin & Thaler följande slutsatser: Skatterättsnämndens uttalande måste kunna tolkas så, att avdragsrätten bedöms enligt de allmänna reglerna i bl a KL 20 och 23 §§, vilket ökar avdragsmöjligheterna. Uttalandet klarlägger att avräkning medges för såväl direkta som indirekta förvaltningskostnader, innefattande t ex till kapitalförvaltningen hänförliga styrelse- och revisionsarvoden.⁸⁸ Melz⁸⁹ menar att alla verkliga företags-ekonomiska kostnader för förvärvande av avkastningen får avräknas. Klarlagt avdragsgilla, *direkta*, kostnader är enligt Melz sådana som depåavgifter, förvaltningsavgifter, placeringsråd⁹⁰ och arvoden till placeringskommittéer o d.⁹¹ Mera osäkert är det beträffande *indirekta kostnader* som styrelsearvoden, bokföring, revision och härtill knutna kostnader för telefon, porto, möten och lokaler. Anledningen till att inte medge avdrag för dessa kostnader från avkastningen, skulle vara att stiftelsens huvudsakliga verksamhet, och därmed följande administration, bestod i fullföljden och inte hörde till inkomstberäkningen.⁹² I en kammarrättsdom⁹³ har man dock ansett administrationskostnaderna vara till större delen hänförliga till kapitalförvaltningen, med motiveringen att stiftelsen hade omfattande innehav av värdepapper. Domen avser en vinstandelsstiftelse, men det framgår inte att det påverkat bedömningen. En länsrättsdom som tydligt pekar mot vidgad avdragsrätt efter skattereformen avkunnades 99-02-01.⁹⁴ Här medgavs avdrag för samtliga yrkade kostnader, vilket inkluderar lön, sociala avgifter och övriga förvaltningskostnader. Avdragen medgavs med hänvisning till att avdragsrätten numera är densamma för alla som beskattas för näringsverksamhet, och omfattar alla kostnader för intäkternas förvärvande och bibehållande. Med samma motivering, med tillägget att kostnaderna ansågs nödvändiga för att bedriva verksamheten, godkändes en rad avdrag i en länsrättsdom avkunnad 99-10-12.⁹⁵ Avdragen innefattade bokföringsarvode, styrelsearvoden, revisionsarvode, stiftelse- och fondförvaltning porto och ett administrationsbidrag.

3.3.2 Andra synpunkter på kostnader

Tillsynsmyndigheten i Göteborg ger uttryck för en tydlig åsikt i frågan: Alla stiftelses kostnader ska vara avdragsgilla, antingen från bruttoavkastningen eller såsom fullföljd, utan särskild beloppsbegränsning. Oskäligt höga kostnadsuttag

⁸⁸ s 56 f

⁸⁹ SvSkTs 166

⁹⁰ se RÅ 1974 ref 39

⁹¹ se RÅ 1984 1:93

⁹² s 172

⁹³ KR:s i Göteborg dom den 14 oktober 1998, målnr 5269-1996. Domen är överklagad och har fått prövningstillstånd i RR. Målet kommer förmodligen upp år 2000.

⁹⁴ LR i Göteborg 2926-98

⁹⁵ LR i Göteborg 2772-98

hindras av civilrättsliga regler om obehörigt brukande av stiftelsens medel. TM's uppfattning är att styrelsekostnader skall ingå i fullföljden medan revisions- och tillsynskostnader ska dras av från bruttoavkastningen.⁹⁶

En särskild form av avgift för kapitalplaceringstjänster som blivit vanligare på senare år, är att resultatbaserad ersättning utgår. Placeringsresultatet mäts mot ett referensindex, s k benchmark, och kapitalförvaltaren erhåller en andel av överskjutande avkastning om sådan uppnås. En sådan direkt koppling till kapitalplaceringsresultatet borde medföra avdragsrätt mot avkastningen utan begränsning. En komplikation när det gäller all kostnad för kapitalförvaltning, är att den delvis avser inkomster i form av reavinster, vilka ju inte medräknas i underlaget för fullföljden. Enligt praxis är dock förvaltningskostnaderna i sin helhet hänförliga till beräkningen av löpande kapitalinkomst. Enligt god redovisningssed sker bokföring enligt samma princip.⁹⁷

3.3.3 Avdrag enligt schablon

Om kostnader inte kan styrkas, har sedan länge avdrag medgetts med 5% av bruttoavkastningen.⁹⁸ Schablonavdraget har dock i vissa fall krympts betydligt beroende på hur tillgångarnas storlek och karaktär bedömts, i RÅ 1984 1:93 från 2% ända ned till 1 promille av avkastningen för en del av kapitalet [vilket väl får anses nästan utmanade lågt, min kommentar]. Den i rättsfallet tillämpade schablonen om 2% av bruttoavkastningen för aktivt placerat kapital anses nu av många SKM ha ersatt den gamla 5%-nivån.

En schablon som på detta sätt utgör en andel av avkastningen, får anses vara mindre väl fungerande. Dels kommer kostnadsavdraget att vara mycket högre i inflationstider, vilket t ex innebär att schablonavdraget var 3 gånger större för 10 år sedan än det är idag. Dels är inte kostnaderna strikt proportionella mot kapitalets och avkastningens storlek, vilket gör att fasta minimikostnader missgynnar små stiftelser i en proportionell schablon.

Vissa skattemyndigheter har underkänt av stiftelse gjorda avdrag för faktiska kostnader och istället medgett avdrag enligt schablon. Att på så sätt ersätta beloppspreciserade avdragsyrkanden med schablonavdrag efter skälighetsprövning, förefaller sakna stöd i lag och praxis.

3.3.4 Sammanfattande synpunkter på kostnader

Det enda som är klart när det gäller kostnader är att det behövs tydligare regler. Alla väntar på ett prejudicerande avgörande. Under tiden går SKM efter de rättsfall som finns från tiden före skattereformen. Bara kostnader som tämligen direkt kan kopplas till avkastningen godtas, vilket ofta betyder endast depåkostnad. Stiftelserna, däremot, menar att i o m att man nu beskattas i inkomstslaget näringsverksamhet, rättsfall från det gamla skattesystemet är irrelevanta. Avdrag

⁹⁶ intervju med Lewi Djerf, avdelningsdirektör 991014

⁹⁷ MelzSvSkTnot s 172 med hänvisning till RÅ 1974 ref 39, RÅ84 1:44 och RÅ85 1:44

⁹⁸ Hagstedt s 310 med hänvisning till Scholander 1958 och RÅ 1967 fi 935

skulle därför medges för alla kostnader man har för att bedriva avkastningsgivande verksamhet, innefattande t ex bokföring, revision och lönekostnader.

Vissa av stiftelses kostnader är hänförliga till fullföljden. Dessutom kan stiftelsen förutom kapitalinkomsterna ha skattepliktiga inkomster av rörelse eller fastighet. Hur gemensamma kostnader för t ex styrelse, bokföring och kontorskostnader ska fördelas mellan dessa olika delar är en svår uppgift både för stiftelser och SKM.

Av förarbetena till fullföljdskravet framgår att regeln syftar till att begränsa skattefri fondering, inte att reglera stiftelsens kostnader. I förhandsbeskedet 981006 från SRN uttalas också att bedömningen av fullföljdskravet för strikt allmännyttiga stiftelser bör ske med viss generositet eftersom kringgående knappast kan ske. I linje med detta bör stiftelses direkta och indirekta kostnader som har naturligt samband med kapitalförvaltningen godkännas som avdrag från bruttoavkastningen. Först om kostnadsavdragen är oproportionerligt stora ska en skälig reducering kunna ske. (Vid en sådan kostnadsnivå är det troligt att förvaltaren gör övertramp även civilrättsligt). Att som vissa SKM helt underkänna nödvändiga kostnader eller ersätta styrkta kostnader med egna schabloner måste innebära att man går längre än vad som är ändamålsenligt för att tillgodose fullföljdsrekvisitets syfte.

Det är idag ingalunda klarlagt att alla kostnader ska medföra avdragsrätt för stiftelsen. För de allmänna förvaltningskostnader som ska beaktas uppkommer ofrånkomligen frågan vart de hör; som avdrag från avkastningen eller som fullföljd? För att inte återkommande fastna i denna frågeställning som inte har något definitivt svar, anser jag att fördelningen bör kunna schabloniseras så att t ex 60% ansågs höra till fullföljden och 40% till förvärvandet av kapitalinkomster. Om särskilda skäl fanns, fick stiftelsen göra sannolikt att annan fördelning var rättvisande i det enskilda fallet. För själva storleken på schablonen saknar jag tillräcklig information, min utgångspunkt är snarare principen med fördelning enligt schablon.

En reflexion som kan göras beträffande kostnadsavdrag är strikt matematisk: Om stiftelse har rätt att fondera minst 20% av avkastningen, enligt RÅ 1958 5:5, och måste dela ut 80% av den, blir det svårt att finansiera kostnader som varken rymms inom avkastning eller fullföljd.

En mycket vanlig synpunkt bland olika människor med koppling till stiftelser är att det är en stor nackdel och ett irritationsmoment att det saknas tydliga regler för kostnadsavdrag. Som en konsekvens av detta varierar skattemyndighetens bedömningar också från län till län, vilket naturligtvis är otillfredsställande.

Vad både skattemyndigheten och stiftelseföreträdare tycks vänta på, är att regeringsrätten ska avgöra fallet Stiftelsen Stockholms Sjömanshem⁹⁹, vilket enligt regeringsrätten ske någon gång under år 2000. Förhoppningen är att detta rättsfall ska klargöra vad som gäller beträffande stiftelsers kostnader.

⁹⁹ mål nr 231-1998 i RR, 2058-1996 i KR

3.4 Fullföljden

När stiftelsens nettoavkastning bestämts, skall den ställas mot det belopp som använts för fullföljd av stiftelsens ändamål. Lagregeln säger ju att stiftelsen ska bedriva (allmännyttig) verksamhet som skäligen svarar mot avkastningen.¹⁰⁰ Till fullföljden räknas först och främst allt främjande av det kvalificerade ändamålet, vilket lite förenklande brukar kallas lämnade anslag. Beroende av stiftelsens inriktning kan det t ex vara utbetalda stipendier, bedriven undervisning eller lön till forskare.

3.4.1 Kostnader för fullföljden

Utöver sådana direkta ”anslag”, har stiftelsen ett antal nödvändiga kringkostnader som inte direkt kommer ändamålet till godo. Sådana utgifter är t ex kostnaden för utse stipendiater, återrapportering från dessa samt löne-, lokal-, porto- och telefonkostnader. Dessutom har stiftelsen kostnader för åligganden enligt stiftelselagen, nämligen bokförings- och revisionskostnader samt information till tillsynsmyndigheten. Frågan är då om sådana indirekta kostnader respektive allmänna kostnader kan inräknas i fullföljden. Det finns ingen beskrivning eller begränsning av vad som ingår i ”bedriven verksamhet” i lagtext eller förarbeten. Om det funnits en uttalad avsikt att begränsa fullföljden till vissa slag av kostnader, borde det ha framgått av förarbetena. Med hänsyn även till vad som ovan sagts om att lagstiftaren hade siktet inställt på fonderingsmöjligheterna, kan man anta att inga direkta begränsningar avsågs. Det är möjligt att man ansåg det tillräckligt med de allmänna begränsningar enligt civilrätten som ges av att stiftelsen bara får ha kostnader för sina två verksamhetsområden: kapitalförvaltning och ändamålsuppfyllelse. Andra kostnader eller oskäligt höga kringkostnader för fullföljden är obehörig användning av stiftelsens medel.

3.4.2 Praxis

I praxis har frågeställningen berörts några gånger, men aldrig utförligt bestämts. I två rättsfall har vissa kostnader godkänts med likalydande motivering, nämligen att de har anknytning till (det allmännyttiga) ändamålet och kan sägas ingå som ett led i stiftelsens verksamhet att främja (ändamålen). I RÅ 1992 not 88 innefattade kostnaderna information om stiftelsens verksamhet och utgivning av informationsblad. I RÅ 1987 not 14 ansågs utställningar och visningar få omfattas av fullföljden när ändamålet bestod i bevarande av egendom för forskningsändamål. [Avgörandet ligger i gränslandet till att vara en ändamålsbedömning, min kommentar.]

I förhandsbeskedet 981006 sägs först vilka kostnader som får räknas bort från bruttoavkastningen, därefter följer: ”Kostnader för utväljande av destinatärer bör däremot inte räknas av från bruttoavkastningen utan räknas som kostnader för fullföljd av stiftelsens ändamål”. Av uttalandet drar Norin/Thaler slutsatsen att dessa kostnader får jämföras med lämnade anslag vid bedömningen av fullföljdsrekvisitet.¹⁰¹

¹⁰⁰ SIL 7 § 6 mom 5 st

¹⁰¹ s 57

3.4.3 RSV's syn på fullföljdens omfattning

I RSV's kommentar till förhandsbeskedet behandlas frågan mera utförligt, om än inte så klargörande. Man uttalar: "Indirekta kostnader inklusive allmänna förvaltningskostnader kan inte förutsättningslöst anses främja ändamålet i den mening att de ska anses ingå vid beräkningen av fullföljdsgraden. I varje enskilt fall måste därför prövas om kostnader för arbetet att utvälja destinatärer och därmed jämförliga kostnader kan jämföras med direkta fullföljdskostnader. Enligt RSV kan det ifrågasättas om också de indirekta kostnaderna för fullföljandet ska kvalificera en stiftelse för skattefrihet. Detta grundar RSV på det förhållandet att systemet för skattebefrielse bygger på principen att vissa inkomster undantas från beskattning, under förutsättning att dessa inkomster används för sådana ändamål som det allmänna annars hade behövt bekosta".

Uttalandet verkar vid en första anblick begränsa avdragsmöjligheterna för indirekta kostnader rätt hårt. Bilden blir dock en annan när man betänker själva grunden för bedömningen: *Det skattefria utrymmet ska motsvara de utgifter som annars hade belastat staten.*

3.4.4 En jämförelse med statlig verksamhet

För att ta ett exempel där stiftelser övertagit en mycket stor del av statens utgifter, använder jag understöd av forskning: För att forskningsmedel ska ge största möjliga utbyte, måste stor vikt läggas vid att anslag fördelas på bästa sätt. Noggrann bedömning måste då göras av användbarhet, framtidsutsikter och forskningskvalitet, vilket förutsätter att alla ansökningar granskas på ett professionellt sätt. Det kräver dessutom uppföljning av lämnade anslag. Vidare måste man sprida information om möjlighet att söka stipendier, verkställa utbetalningar, bokföra transaktioner och betala kontorskostnader. Någon person måste grovsålla ansökningar och se till att de närmare granskas av personer med rätt kompetens. Årets verksamhet måste sammanställas och granskas. *Slutsats: Alla dessa indirekta kostnader är nödvändiga för att understöda forskning kvalitativt, oavsett om det är en stiftelse eller staten som betalar.* RSV's uttalande måste alltså kunna tolkas så att dessa kostnader får inräknas i fullföljden. Kostnaderna måste stå i rimlig proportion till faktiskt utbetalda anslag, men att gå längre än så i bedömningen av hur stora kostnader som får medräknas, skulle resultera i en bedömning av stiftelsers kostnadseffektivitet jämfört med statens.

På detta stadium av resonemanget är det naturligtvis intressant att se vad en statlig motsvarighet till forskningsstiftelse har för kostnadsbild. Jag har valt NUTEK. Verksamheterna är inte identiska, framför allt hade NUTEK's program för teknisk forskning och utveckling för 1998 anslagit 645 Mkr, vilket är enormt mycket i jämförelse med de flesta stiftelser och sannolikt ger betydande stordriftsfördelar. Som motvikt kan antas att en statlig myndighet utför vissa uppgifter som inte en stiftelse skulle göra. För hela NUTEK utgjorde kostnaderna 14% av lämnade anslag 1998 (18% 1997). För teknisk FoU var motsvarande siffra 16% 1998 (11% 1997). För att få ett mått på relationen mellan direkta och indirekta kostnader kan man se till fördelningen av anställda. Av 352 anställda 1998 återfanns 102 (29%) inom

intemrevision, ledning, personal, administration, information o d, medan 250 (71%) jobbade med verksamhet som direkt var kopplad till anslagsgivningen.¹⁰²

Ett fall där ganska avsevärda indirekta kostnader godkänts, är Nobelstiftelsen. Av en total kostnad 1998 på 95 Mkr går 39,5 Mkr till direkta priser, 32,6 Mkr till prisutdelarnas arbete och 7 Mkr till Nobelveckan.¹⁰³

3.4.5 Stiftelsens egna kostnader

Vissa indirekta kostnader faller delvis utanför den ovan gjorda jämförelsen, nämligen de lagstadgade bokförings-, deklarations- och revisionskostnaderna samt dessutom vissa helt specifika kostnader för stiftelsen. Delvis skulle statens kostnader för bokföring och revision öka om stiftelsens verksamhet övertogs av staten, men till övrig del är det en merkostnad i stiftelsen. Denna uppkommer till en del p g a statens krav på kontroll och insyn och är kostnader som stiftelsen inte kan undandra sig. Härutöver har stiftelsen ofta vissa helt specifika kostnader som tillsyn, telefonabonnemang och kontorsutrustning.

Ovan i avsnitt 3.3.4 föreslogs en fördelning av stiftelsens indirekta kostnader mellan kapitalförvaltning och fullföljd, så att exempelvis 60% räknas till fullföljden.

3.4.6 Litteratur

I litteraturen finns inte mycket skrivet om vad som inkluderas i fullföljden. Norin/Thaler menar att kostnader av sådant slag som utväljande av destinatärer får jämföras med lämnade anslag. Förutom att det anses framgå av förhandsbeskedet 981006, motiveras det med att stöd saknas för att sådana kostnader skall rymmas inom de 20% som får disponeras för fondering. Inte heller kan det komma ifråga att se utgifterna som främjande av okvalificerat ändamål.¹⁰⁴ Melz¹⁰⁵ för ett ingående resonemang om fullföljden och menar att den för allmännyttiga stiftelser normalt ska omfatta alla kostnader som inte är hänförliga till förvärv av kapitalavkastning. Om kostnaderna inte har samband med en allmännyttig slutprodukt ska de däremot underkännas. Sådant bristande samband kan t ex bero på rent missbruk där förvaltaren söker tillgodose egna intressen. Melz påpekar dock att sådana situationer främst påkallar åtgärder från tillsynsmyndigheten. Författaren belyser ytterligare en intressant frågeställning, nämligen om avsikten med den s k disponibla kvoten är att den ska inrymma kostnader av något slag. I en kammarrättsdom¹⁰⁶ hävdas att vissa administrationskostnader skulle rymmas i denna kvot. Melz menar att ingen ändring skett sedan den prejudicerande domen RN 1958 5:5 som fastställde att kvoten avsåg enbart fondering.

¹⁰² NUTEK årsredovisning 1998

¹⁰³ Intervju med Åke Alteus, vVD Nobelstiftelsen, 991004

¹⁰⁴ SvSkTs 57

¹⁰⁵ SvSkTs 173 ff

¹⁰⁶ KR Stockholm 2085-1996

3.5 Användningsgraden

Avkastningen skall i *skälig omfattning* användas för ändamålet. Detta preciseras numera något varierande i praxis och doktrin till antingen 75%,¹⁰⁷ 75–80%,¹⁰⁸ cirka 80%¹⁰⁹ eller minst 80%.¹¹⁰ Melz¹¹¹ menar att RÅ 80 1:15 är gällande prejudikat för användningsgraden, varför han anser att 75% borde gälla som skälig omfattning. För att härleda varifrån bedömningen kommer får man återkomma till skälen för fullföljdsrequisitet. Avsikten var att begränsa stiftelsens skattefria fondering. Någon uttalad nivå angavs inte, men det framgick senare av ett överklagat förhandsbesked.¹¹² Där godkändes 20% fondering men inte 30%, inget uttalades om området däremellan. I särskilda fall kunde större avsättningar till kapitalet medges. Två regeringsråd ansåg att även en fonderingsgrad på 30% borde godkännas. I RÅ 1967 fi 136-137 godkändes 25% fondering avseende ett förhållandevis litet kapital.¹¹³ Från att på detta sätt ha fokuserat på högsta tillåtna fondering, har rättstillämpningen nu övergått till att bedöma lägsta tillåtna användningsgrad. Förmodligen har utgångspunkten varit avgörandet från 1958 med den förenklade bedömningen att allt som inte fonderas ska användas för det kvalificerade ändamålet. Dels har utrymmet för okvalificerade ändamål på 5–10% försvunnit,¹¹⁴ dels förutsätter en sådan beräkning att stiftelsens alla kostnader och skatter får endera avräknas från avkastningen eller inräknas i fullföljden. Eftersom domstolarna inte accepterat ett sådant synsätt, får vändningen från högsta fondering till lägsta användning ses som en skärpning av fullföljdskravet.

SOFK berör möjligheten att sänka kravet till 60 eller 70%, men avfärdar det med att en sådan sänkning inte löser problemen som utredningen ser med fullföljdskravet. De oönskade skevheterna består, nämligen att nominella placeringar med jämn ränteutbetalning missgynnas.¹¹⁵ Några andra skäl för en sänkning verkar kommittén inte se.

Norin/Wessman reflekterar över hur användningskraven skulle behöva ändras om realisationsvinster jämställs med avkastning. Man anser en mycket kraftig sänkning motiverad i detta fall, ända ner till ca 50%.¹¹⁶

3.6 Tidsaspekten

För att medge stiftelser en viss handlingsfrihet vad gäller *när* avkastning ska disponeras, beräknas fullföljdsgraden över en längre period. Detta framgår redan av lagtextens lydelse ”om stiftelse under längre tid inte bedrivit...”. Utredningen

¹⁰⁷ för enskilt år i RÅ 80 1:15, LR i Göteborg 2926-98

¹⁰⁸ se t ex Gunnem fl s 56 och KR i Gbg 3913-1997

¹⁰⁹ Lampam fl s 61 och Öhrlings s 33

¹¹⁰ Frii s 149, Olsson s 359, RSV 990121 och den praxissammanfattning som SOFKgjort på s 107

¹¹¹ SvSkTs 180

¹¹² RN 1958 5:5, RÅ 1958 fi 1574

¹¹³ För närmare diskussion om dessarättsfall, se Hagstedt s 314

¹¹⁴ Hagstedt s 305

¹¹⁵ SOU 1995:63 s 109

¹¹⁶ s 106

använde också uttrycket ”under en följd av år”.¹¹⁷ Enligt äldre praxis ansågs detta innebära fem år, medan skatteutskottet litet senare uttalade att man inte kunde utesluta en längre tidsperiod i vissa fall.¹¹⁸ I det därpå följande rättsfallet RÅ 1980 1:15 tog man fasta på denna möjlighet och omfattade åtta år i bedömningen. I en annan nyligen avgjord dom¹¹⁹ angavs praxis till vanligen fem år, varpå åren 1989–1995, d v s sju år, lades till grund för bedömningen. Praxis borde därmed kunna anges som vanligen fem år, men upp till åtta år om det finns särskilda skäl att beakta en längre period. Det är oklart om stiftelse kan ha rätt att få bedömningen gjord för kortare period, men eftersom 5-årsregeln tillkommit till förmån för stiftelserna borde det inte vara omöjligt.

3.6.1 Uppskjuten fullföljd

En angränsande fråga är om stiftelse kan fondera ett visst års avkastning för att vid ett senare tillfälle disponera den, d v s uppskjuten fullföljd. I förarbetena har framhållits att tillfällig reservering bör tillåtas för att stiftelserna inte ska tvingas dela ut småbelopp eller godta mindre lämpliga mottagare.¹²⁰ Hagstedt gör bedömningen att reserveringstiden bör variera med bl a avkastningens storlek, men att minst två-tre år borde godkännas. Om stiftelse verkligen delar ut sin avkastning, borde även en ganska lång reserveringsperiod kunna godtas.¹²¹ Det medför i så fall att utdelningen blir mycket *ojämnt fördelad* över tiden, vilket har underkänts i praxis enligt Olsson.¹²² Indragen skattefrihet på denna grund är inte ändamålsenlig om man omfattar Hagstedt’s bedömning ovan. Det kan dock enligt min mening knappast finnas skäl att godta vilka tidsförskjutningar som helst. En rimlig och konsekvent bedömning kan vara att använda sig av tidsramarna i femårsregeln, med samma övre gräns på upp till åtta år i särskilda fall.

3.6.2 Efterutdelning

En annan tidsaspekt på fullföljdskravet, är frågan om en period med beskattningsgrundande låg användningsgrad kan ”läkas” med efterutdelning. Att det skulle vara möjligt att på detta sätt återvinna skattefrihet för en diskvalificerad period genom att dela ut tidigare reserverad avkastning, hävdas i en källa från 1990.¹²³ Detaljer saknas dock beträffande bl a inom vilken tid sådan efterutdelning måste ske. Författarna refererar till en kammarrättsdom, RK 77 1:33. Motsatt tolkning kan göras av RÅ 1990 not 437, där efterutdelningen dock var mycket markerad. Under sju år innehölls huvuddelen av all avkastning, medan utdelningen de två följande åren var så stor att den genomsnittliga fullföljden för hela nioårsperioden blev 92%.

3.6.3 Ett års eftersläpning

Ytterligare en tidsaspekt är frågan, om fullföljden kan ske med ett års *eftersläpning*. Det är att föredra av praktiska skäl, eftersom stiftelse inte exakt kan veta vad årets

¹¹⁷ SOU 1939:47 s 62

¹¹⁸ SkU 1976/77:45 s 29

¹¹⁹ KR i Stockholm 1998-11-03 S 875-97

¹²⁰ SOU 1939:47 s 62, Kprop 1942:134 s 51 genom Hagstedt s 311

¹²¹ s 311

¹²² s 359 med hänvisning till bl a RÅ 1990 not 437

¹²³ Lampam fl s 62

avkastning blir förrän året är slut. Eftersom många stiftelser inte sköter bokföring och bokslut själva, behöver de då inte ta kostnaden för ett preliminärt bokslut före årsskiftet. Frågan besvaras av RSV i en skrivelse¹²⁴ med att ett års eftersläpning accepteras. Man tillägger också att såsom årets fullföljd får räknas även skuldförd post avseende civilrättsligt bindande åtagande.

Detta synsätt överensstämmer också med Bokföringsnämndens uttalande BFN U 95:3.

3.6.4 Femårsregelns tillämpning

Slutligen skall den mest komplicerade frågan i avsnittet behandlas, nämligen *hur man räknar*, när väl de olika årens fullföljdsgrad fastställts. Det för stiftelserna mest förmånliga sättet att använda femårsregeln är den som Norin m fl redovisar. Om en allmännyttig stiftelse inte har bedrivit någon fullföljd de senaste fem åren, ska den beskattas år sex. Om den därefter åter uppnår godtagbar utdelning ett år, ska skattefrihet beviljas, såvida det inte finns anledning att tro att godtagbar utdelningsnivå inte kommer uppnås fortsättningsvis.¹²⁵ En sådan tillämpning är mycket förmånlig för stiftelsen. Den innebär att allmännyttig stiftelse alltid automatiskt har fem år med begränsad skattskyldighet, oavsett fullföljdsgrad. Det betyder också att stiftelse efter flera år med låg grad av fullföljd, direkt kan återvinna skattefördelar det första år som verksamhetens omfattning åter är på skälig nivå (under förutsättning att det inte finns anledning att tro att det är tillfälligt). Frågan är då om en ny skattefri femårsperiod kunde börja löpa.

Enligt RÅ 1974 A 37 blir dock stiftelse inte begränsat skattskyldig för enstaka år med tillräcklig fullföljd, omgiven av icke-kvalificerande år. Den domen motsägs dock av RSV¹²⁴ som skriver att prövningen normalt inte ska innefatta de föregående åren om visst år uppfyller 80%-gränsen.

Den för stiftelser minst förmånliga bedömningen är inte särskilt lik den föregående. Vissa skattemyndigheter har bedömt allmännyttiga stiftelser som obegränsat skattskyldiga redan andra året, även om de inte fallit på rekvisitet ”inte kan förväntas komma att bedriva”. Kravet för att återfå skattefördelar efter en period av skatteplikt har ibland ställts så, att genomsnittet över de senaste fem åren ska vara ca 80%. Att uppnå den gränsen för enskilt år har alltså inte räckt. Denna snäva bedömning delas inte av Hagstedt, som menar att stiftelse efter en konsolideringsfas med obegränsad beskattning ganska omgående återvinner sin skattefrihet när verksamheten återupptas.¹²⁶

3.6.5 Egna synpunkter på femårsregeln

Enligt min mening borde allmännyttiga stiftelser ha rätt till en femårig bedömningsperiod enligt regeln, innan obegränsad skattskyldighet kan inträda. Undantag fick ske endast om rekvisitet ”inte kan förväntas komma att bedriva” var uppfyllt. Anledningen till en sådan generös bedömning är, att stiftelser som uppfyller övriga krav för allmännytta kan förväntas sträva efter att uppfylla

¹²⁴ 990121 Dnr 10709-98/901

¹²⁵ s 36

¹²⁶ s 317

verksamhetsmålen enligt stiftelseförordnandet. Femårsregelns syfte är ju att ge stiftelsen handlingsfrihet som ska främja hög kvalitet på verksamheten. Anledning saknas att motverka syftet genom att ingripa tidigare än år fem. Däremot bör tidigare års verksamhetsgrad kunna påverka bedömningen när stiftelse ska återgå i begränsad skattskyldighet efter en beskattad period. En stiftelse med mycket dålig record bör nämligen kunna falla på bedömningen ”inte kan förväntas bedriva”. I övrigt instämmer jag med Hagstedt’s bedömning att stiftelse borde kunna återfå sina skattefordelar när verksamheten återupptas på en godtagbar nivå. Möjligen skulle ett undantag kunna göras för det fall stiftelse medvetet söker kringgå bestämmelserna i fullföljdsrekvisitet. Däremot anser jag inte att en ny ”femårsfrist” kan börja löpa efter en period av obegränsad skattskyldighet, eftersom det skulle gynna stiftelser som periodvis blir beskattade framför sådana som löpande uppfyller fullföljdskravet. Den nackdel det innebär att tillfälligt inte kunna tillämpa femårsregeln får istället betraktas som det pris stiftelse får betala för att periodvis falla utanför fullföljdsrekvisitet.

3.6.6 Genomsnittsbereäkningen

Inte heller verkar tillämpningen vara enhetlig vid själva *genomsnittsbereäkningen*. Ibland summeras avkastningsbeloppen för alla jämförelseår och ställs sedan mot summan av fullföljdsbeloppen.¹²⁷ I andra fall görs en procentuell bereäkning av respektive år, varpå en sammanställning görs av procenttalen.¹²⁸ Skillnaden kan bli högst påtaglig. För hur bereäkningen ska göras finns ingen vägledning att hämta, vare sig i förarbeten, praxis eller litteratur. Frågan verkar överhuvudtaget inte ha berörts. För det första alternativet talar att det faktiskt visar utdelningsgraden över perioden. Det förhindrar kringgående genom att ha hög verksamhetsgrad under år med låg avkastning och tvärtom. Dessutom är det matematiskt korrekt. För det andra alternativet talar att det förmodligen upplevs som mer rättvisande av stiftelserna när bedömning görs för varje verksamhetsår och en samlad bedömning sedan görs av de fem senaste fullföljdsnivåerna. Man skulle möjligen kunna tolka RSVs skrivning som ett stöd för det första alternativet: ”Minst 80% av avkastningen på tillgångarna måste under en femårsperiod användas...”.¹²⁴ Det kan dock vara fråga om en helt omedveten skrivning.

3.6.7 Eftersyn

Slutligen är det oklart om stiftelser har rätt att få sin fullföljdsbedömning gjord med *eftersyn*, vilket innebär att man tar hänsyn till verksamhetens omfattning även för tid efter det för prövning aktuella inkomståret. I förarbetena finns inga uttalanden om detta. I praxis däremot finns många avgöranden, men bedömningarna varierar. I RÅ 1980 1:15 tillämpas eftersyn med tre år, och eftersyn har även tillämpats i RÅ 1967 fi 938, RÅ 1968 fi 2242,¹²⁹ RÅ 1971 Fi 604 och RÅ 1974 A 33-35.¹³⁰ Däremot har

¹²⁷ se t ex RK S 875-97

¹²⁸ se t ex RÅ 1980 1:15

¹²⁹ Hagstedt s 316

¹³⁰ Friis 153

kammarrätten¹³¹ inte tagit år efter inkomståret med i beräkningen, trots att stiftelsen begärde det.¹³²

Eftersyn tilläts inte heller i ett annat avgörande¹³³ där stiftelsen ville ta hänsyn även till tre år efter det aktuella inkomståret. KR begränsade dock bedömningen till det aktuella året och de fyra föregående.¹³⁴

Praxis ger alltså ingen enhetlig bild av om och i vilka fall eftersyn ska tillämpas. Även om det inte framgår av domskälen, kan det vara så att domstolarna förbehåller sig rätten att tillämpa eftersyn när de finner det skäligt. I RSV 327¹³⁵ uttrycks det som ”att domstolarna därvid kan göra eftersyn framgår av RÅ...”.

I litteraturen har Hagstedt diskuterat frågan. Han menar att eftersyn är ändamålsenlig ur kontrollsynpunkt, men tveksam ur praktisk synpunkt, eftersom skattemyndigheterna inte kan bedöma samma underlag som högre instanser kan vid en senare tidpunkt.¹³⁶ Frågan kopplar också till diskussionen om efterutdelning ovan. Om skattemyndigheten bedömer en stiftelse som obegränsat skattskyldig, kan stiftelsen då genom hög utdelning följande år få taxeringen undanröjd genom överklagande? Av praxis drar Hagstedt också slutsatsen att det inte ställs krav på att stiftelse måste kompensera tidigare års för hög fondering med motsvarande lägre fondering under visst antal år.¹³⁷

Enligt min uppfattning kan möjligheterna till efterutdelning och eftersyn vara en möjlighet för stiftelse att behålla sina skatteprivilegier även om skattemyndigheten tillfälligt bedömer den som oinskränkt skattskyldig. Jag tror att man kan förutsätta att det i de flesta fall är oavsiktligt att skattskyldighet inträder, och att stiftelsen därför är angelägen om att komplettera utdelningen till accepterad nivå om sådan möjlighet ges. Taxeringsmeddelandet skulle i sådant fall fungera som någon slags ”varningssignal” till stiftelsen om att verksamheten inte bedöms ske i skälig omfattning. Som har framkommit ovan finns en mängd olika bedömningsfrågor vid beräkning av fullföljd, varför åsikterna ofta kan gå isär mellan stiftelse och SKM när det gäller t ex kostnadsavdrag eller vad som får inräknas i fullföljden. Att medge ”läkning” är en generös bedömning av fullföljdskravet som inte bör kunna påkallas av stiftelse gång efter annan.

¹³¹ KR:s i Stockholm dom 3 nov 1998 S 875 - 97

¹³² Det är inte helt klart att KR ogillade eftersyn, eftersom man uttrycker sig så här: ”Den omständigheten att stiftelsen enligt vad den uppgivit har delat ut 80% av avkastningen under de närmast följande åren föranleder ingen annan bedömning”. Möjligheten finns att domstolen inte tyckte att eftersynen ändrade bedömningen i sak. Uttrycket ”enligt vad den uppgivit” pekar dock mot att domstolen inte granskat uppgifterna, varför det är troligt att eftersyn intetilläts.

¹³³ KR i Stockholm 2058-1996, Stockholms Sjömanshem

¹³⁴ Regeingsrätten har meddelat prövningstillstånd för denna dom

¹³⁵ s 59

¹³⁶ s 317

¹³⁷ s 317

3.7 Flexibilitet i bedömningen

Ska fullföljdsrekvisitet ha fastlagda gränser, eller ska hänsyn tas till individuella variationer? Frågan har berörts tidigare i uppsatsen, då med exemplet att stiftelse efter kraftig börsnedgång har behov av större fondering. Behov av högre fonderingsgrad kan också bero exempelvis på stora direktavkastande fordringsinnehav i tider av hög inflation.

Stiftelse- och föreningsskattekommittén lade ner ett stort arbete på att utreda förutsättningarna för bl a allmännyttiga stiftelser. Deras slutsatser beträffande fullföljdsbedömningen blev att det är olämpligt att låsa tillämpningen genom att göra den allt för fixerad. Man förespråkar en skälighetsprövning som ska ge möjlighet att ta hänsyn till av omständigheterna uppkommet behov av extra fondering eller beakta påtagliga inflationseffekter.¹³⁸

3.8 Stiftarens föreskrifter på kollisionskurs med skattereglerna

Det händer att stiftelseförordnandet innehåller bestämmelser som gör det omöjligt för stiftelsen att uppfylla fullföljdsrekvisitet. Det kan t ex vara fonderingskrav som är större än det skattemässigt tillåtna. Får föreskriften då ändras så att stiftelsen kan bli begränsat skattskyldig? Till saken hör att stiftare ofta har skatteskal som en starkt bidragande orsak till att överhuvud taget bilda en stiftelse, varför det för en majoritet av stiftare kan förutsättas vara av betydelse att stiftelsen är begränsat skattskyldig. Huruvida ändring av en kapitalanvändningsföreskrift i ett stiftelseförordnande kräver permutation har diskuterats tidigare i uppsatsen.¹³⁹ Hessler förespråkar en restriktiv hållning till villkorsändringar som ökar kapitalanvändningen. Han menar att det borde krävas t ex att bestämmelsen på de ändrade förhållanden kommit i strid mot vad stiftaren avsett. Denna skärpta bedömning motiverar Hessler med att man bör respektera stiftarens syn på hur stiftelseförmögenheten ska garanteras för fram-tiden.¹⁴⁰ Även med denna restriktiva syn på ändring av kapitalanvändningsföreskrift borde användningen kunna ökas för att uppnå skattefördelar för stiftelsen, under förutsättning att stiftaren kan antas ha avsett att stiftelsen skulle åtnjuta begränsad skattskyldighet. Vad gäller skyddet för stiftelsens kapital, är det ju inte enbart en nackdel att öka användningen, om det innebär att fullföljdskravet härigenom uppfylls. Stiftelsen undgår skatt, inte bara för den löpande avkastningen, utan även för reavinster, förmögenhet samt i förekommande fall fastighets-, arvs- och gåvoskatt.

Hessler har använt situationen som exempel på fall då föreskriven fondering kan få minskas, med preciseringen att stiftaren ska ha utgått från att stiftelsen skulle erhålla skattefrihet.¹⁴¹

¹³⁸ SOU 1995:63 s 108

¹³⁹ s 18 f

¹⁴⁰ s 446 f, se även Isozs 154 ff

¹⁴¹ s 448 not 47

Enligt Gunne m fl¹⁴² medges dock permutation regelmässigt inte av rena skatteskal.

3.9 Tillämpning och kontroll

Detta avsnitt har sin utgångspunkt i skattemyndighetens tillämpning av fullföljdsrekvisitet. Anledningen till att detta redovisas separat, är att man har kunnat urskilja en i vissa frågor egen linje, som avviker från vad som hävdas i litteraturen. Grunden till detta är med stor sannolikhet att reglerna delvis är otydliga och att praxis är otillräcklig för att ge en klar vägledning. Informationen har erhållits genom intervju med Ingrid Carlsson, skatteinformatör vid skattemyndigheten i Göteborg och författare av RSV 327, handledning för stiftelser och ideella föreningar. Intervjuunderlaget återfinns som bilaga 3. För att få en viss jämförelse med annan skattemyndighet, har de centrala frågorna ställts även till Per Johansson, informationsansvarig för stiftelser, skattemyndigheten i Stockholm.

3.9.1 Allmänt

Skattemyndigheten (SKM) i Göteborg granskar ca 7 700 stiftelser och ideella föreningar, ingen uppgift finns tillgänglig på hur många av dessa som är avkastningsstiftelser. Alla obegränsat skattskyldiga stiftelser ska lämna deklaration liksom begränsat skattskyldiga med skattepliktiga bruttointäkter. Dessutom ska alla begränsat skattskyldiga lämna s k särskild uppgift avseende skattefri verksamhet, på samma blankett, omfattande upplysning om avkastning, lämnade anslag och förvaltningskostnader. Särskild uppgift är en nyhet för taxeringen 1999 som ska utvärderas av RSV. SKM har gjort ansträngningar för att få in de flesta stiftelserna i sin skattedatabas, för att kunna kontrollera att alla lämnar deklaration respektive särskild uppgift.

3.9.2 Påpekanden

Det förekommer många påpekanden av olika slag rörande stiftelser. En hel del frågor rör förvaltningskostnader, men det klart vanligaste är otillräcklig användning av inkomster i avkastningsstiftelser. Ingen siffra eller andelsbedömning kan lämnas.

3.9.3 Orsaker

En stor del av bristerna kan förmodligen förklaras av okunskap om gällande regler. Det beror dels på att det finns mycket som är oklart i regelverket runt stiftelser och dels på att många verksamma i stiftelserna är icke-professionella, d v s ideellt verksamma eller utvalda av stiftaren p g a andra meriter än juridiska/ekonomiska. Vissa stiftelser har periodvis svårt att finna lämpliga destinatärer. En annan tänkbar, mera indirekt orsak, kan vara att man ser det som en tillfredsställande utveckling att stiftelsekapitalet har en god tillväxt. Dessutom har kontrollen av stiftelser varit begränsad fram till början av 90-talet, vilket inneburit att många stiftelser inte känt till att deras verksamhet egentligen inte uppfyllt kraven för inskränkt skattskyldighet.

¹⁴² s 63

3.9.4 Femårsregeln

SKM kan taxera en ny stiftelse redan första året, femårsregeln anses inte gälla nybildade stiftelser. Grunden för detta är ett länsrättsavgörande från Småland rörande ideell förening, vilket förutsätts ha analog tillämpning på stiftelser. Dessutom menar man att en form av motsatsslut kan göras av RÅ 1980 1:15, där stiftelse medges begränsad skattskyldighet då den över en längre tidsperiod bedrivit verksamhet av skäligen omfattning.

Totala inkomsten jämförs med totala fullföljden, procentuell jämförelse år för år görs inte. Själva taxeringsåret bedöms dock enskilt. Om fullföljden för detta år är bra, kan SKM vänta med taxering även om fullföljdsrekvisitet inte är uppfyllt för femårsperioden.

SKM i Stockholm tillämpar en tumregel att nybildade stiftelser normalt får tre år på sig att visa skälig fullföljd. Även här kan stiftelsen taxeras tidigare, nämligen om anslag med lätthet kunnat lämnas redan från början.

3.9.5 Ojämn utdelning och läkande efterutdelning

Vid denna bedömning tas stor hänsyn till hur stiftelsen tidigare bedrivit sin verksamhet. Man tolererar mycket mer från en stiftelse som haft skälig omfattning på sin verksamhet en längre tid än från en som inte haft det. Konkret skulle det innebära att stiftelse som en längre tid lämnat anslag i tillräcklig omfattning, under 3-4 år skulle kunna underlåta användning, för att därefter göra en "läkande" utdelning och rendera stiftelsen skattefördelar för hela perioden. Den skulle dock kunna bli taxerad redan första året som anslag uteblir. Samma år som den läkande efterutdelningen görs, kan dock omprövning begäras för taxerade år, vilken då bör beviljas. Om en stiftelse däremot haft en längre icke-kvalificerande period bakom sig, kan en större utdelning inte läka något tidigare år. SKM kräver då skälig omfattning under fem nya år, för att skattefrihet ska kunna behållas ett år utan verksamhet. SKM kräver alltså kontinuitet i verksamheten för att fullföljdskravet ska anses uppfyllt. Inte ens dubbla anslag vartannat år kan generellt sägas uppfylla rekvisitet, och definitivt inte tredubbla anslag vart tredje år. Rättstillämpningen är besvärlig, eftersom det inte finns några domar att rätta sig efter.

SKM Stockholm vill gärna att stiftelse motiverar varför man lämnar ojämn utdelning. Anses särskilda skäl finnas, kan man tillåta ganska stora ojämnheter så länge fullföljdskravet uppfylls varje löpande femårsperiod. Man tillägger dock att ett kontrollsystem som fullföljdsrekvisitet är svårt att tillämpa om verksamheten inte är relativt regelbunden.

3.9.6 Avkastningen

Bedömningen sammanfaller med skatterätten i övrigt. Allt som beskattas som reavinst faller utanför och inkomst anses erhållen när den är disponibel för lyftning.

3.9.7 Kostnadsavdrag

SKM rättar sig efter RÅ 1990 ref 35, vilken man uppfattar som den enda regeringsrättsdom som finns som direkt reglerar kostnader. Man anser inte att den blivit inaktuell i och med skattereformen. Förutom RR-domen hänvisar SKM till KR 5269-1996 och RÅ 1984 1:93, vilket ger bedömningen att bara motiverade kostnader som är direkt kopplade till den löpande avkastningen är avdragsgilla. SKM har inte utvidgat avdragsrätten för kostnader sedan ändringen av inkomstslag från kapital till näringsverksamhet. Man gör ingen generell begränsning till 5% av bruttoavkastningen, utan bedömningen är individuell. Dessutom tillämpas numera den lägre nivån 2% sedan RÅ 1984 1:93, när schablon tillämpas. Om det överhuvudtaget finns någon övre gräns för godkända, visade kostnader, skulle den i så fall gå vid 15% av avkastningen. SKM gör den allmänna bedömningen, att det är svårt att avgöra vad som faktiskt döljer sig bakom rubriceringar som ”kapitalförvaltningskostnad” och ”depåkostnad”, eftersom det ofta sammanfattar en mängd olika utgifter. Däribland kan finnas sådant som SKM inte godkänner, t ex deklaraionsarvode, s k dubbelkommando (kostnader både för förvaltare och styrelse) samt i vissa fall högre ersättning för utförda tjänster än som anses skäligt. Sammantaget gör SKM bedömningen att det snålt tilltagna utrymmet för kostnadsavdrag till stor del hänger samman med den gamla tillämpningen av inkomstslaget kapital och dess koppling till privatpersoner. Man poängterar behovet av klargörande regler för stiftelser.

Stockholm menar att man vidgat definitionen på förvaltningskostnader de senaste 4-5 åren och att t ex del av bokföring och revision numera kan ingå bland avdragsgilla kostnader. Stiftelsen måste dock alltid visa att kostnaden är motiverad. Kapitalförvaltningskostnader godkänns i sin helhet, även om de till en del avser reavinster. Alla visade kostnader kan dock inte medföra avdrag, eftersom det förekommer att kostnaderna är oskäligt stora i förhållande till anslagen. Den civilrättsliga granskningen av sådana fall är idag begränsad, eftersom tillsynsmyndigheten har en arbetssituation som inte medger löpande övervakning.

3.9.8 Fullföljd och användningsgrad

Det belopp som stiftelsen anger som fullföljd accepteras vanligen, inklusive direkta kostnader. Att man normalt inte kräver någon detaljerad specifikation, innebär förmodligen att olika kostnader döljs i totalbeloppet beroende på hur den enskilda stiftelsen bedömer fullföljden. Stockholm anger att kravet på användningsgrad ligger på 75–80% med viss flexibilitet både uppåt och nedåt.

3.9.9 Granskning och bedömning

Kontrollen av stiftelser har ökat på senare år, i bl a Göteborg främst beroende på det 2-åriga projekt som bedrivits med projektpengar från RSV under taxeringsåren 1997 och 1998. Eftersom länets alla stiftelser då granskades på samma ställe, istället för som tidigare på 12 olika, ökade effektiviteten i deklaraionsgranskningen. I princip granskas alla stiftelser manuellt, eftersom de inte lämpar sig för automatiserad granskning. Däremot anser man inte att själva bedömningen har skärpts, bara att stiftelserna har granskats noggrannare. Stockholm menar att en konsekventare

tillämpning de senaste 7–8 åren i förening med en något striktare tillämpning lär uppfattas som en skärpt bedömning. Syftet var bl a att stoppa de element av missbruk och lycksökeri som började starta verksamhet i stiftelseform. Att bedömningarna varierar mellan olika län kan bero på att stiftelsereglerna är svårförståeliga och bygger på stor kännedom om praxis. Det är därför en fördel om stiftelsegranskningen kan ske på ett fåtal enheter, där speciell stiftelsekompetens kan samlas.

Fullföljdsrekvisitet fyller funktionen att sätta press på avkastningsstiftelserna att använda inkomsterna till den allmännyttiga verksamheten istället för att lägga dem till kapitalet. Carlsson ville inte uttala någon åsikt om nivån på dagens fullföljdskrav.

3.10 Sammanfattande synpunkter på fullföljden

För att medges skattefrihet för inkomster, skall stiftelsen använda merparten av dessa till sådana allmännyttiga ändamål som staten annars hade fått bekosta. Detta innebär enligt min mening en ganska vid definition av fullföljden, betydligt mera omfattande än vad som är gällande praxis. Själva grundtanken måste ju vara att alla kostnader som staten skulle haft för motsvarande allmännyttiga verksamhet räknas som fullföljd i stiftelsen. Vissa merkostnader uppstår härutöver i en stiftelse jämfört med om staten skulle bedriva samma verksamhet, givet att effektiviteten i verksamheterna är jämförbar. Dessa faller utanför den direkta fullföljden. En önskvärd utveckling vore att stiftelsen får beakta även dessa merkostnader, *i den mån de är nödvändiga för att bedriva verksamheten*. Man ska inte glömma, att statens ”bidrag” till en allmännyttig stiftelse i stora drag är 28% av dess inkomst, medan stiftelsens ”bidrag” till staten (d v s av staten normalt finansierade ändamål) är huvuddelen av stiftelsens inkomster.

En fråga som blir aktuell med dagens rättstillämpning, då vissa av stiftelsens kostnader inte får räknas med på någon sida av fullföljdsrekvisitet, är hur dessa är tänkta att finansieras. De ska inte inkräkta på det i praxis fastlagda fonderingsutrymmet (minst 20%) och får inte medräknas i det uppställda kravet på fullföljd (80%) och är ofta kostnader som stiftelsen inte kan (enligt SL) eller vill (för att upprätthålla kvalitet i verksamheten) undandra sig. En anknuten förvaltare sammanfattade läget med; ”ja, man kan ju inte vältra över kostnader på annan verksamhet, men det känns som det enda alternativet”.

Fullföljdsrekvisitet avsågs till en början få en mjuk tillämpning. Bedömningen har sedermera skärpts och vissa skattemyndigheter har en mycket restriktiv hållning när det gäller begränsad skattskyldighet för allmännyttiga stiftelser. Uppfattningen att tillämpningen inte bör ske strikt, stöds av ett förhandsbesked från 981006, där man uttalar att beräkning av fullföljdsgraden bör ske med viss generositet. Min uppfattning är att skattemyndigheten bör ha som utgångspunkt att allmännyttiga stiftelser har målsättningen att uppfylla stiftelseändamålet med verksamhet enligt stiftelseförordnandet. Möjlig fondering bör, som idag, vara begränsad eftersom själva

tanken är att skattebefriade intäkter ska användas i verksamheten, men kostnadernas storlek bör inte bedömas av myndigheten i normalfallet. Bara om kostnaderna är direkt oskäligen i förhållande till stiftelsens verksamhet ska dessa kunna underkännas. Situationen sammanfaller då med obehörigt brukande av stiftelsens medel.

När det gäller omfattningen av fullföljdsrekvisitet, finns det enligt min mening egentligen inte mycket som talar för att realisationsvinster ska lämnas utanför. Förutom vissa praktiska nackdelar finns det dock en viktig synpunkt, vilken förmodligen bidrog till protesterna som lade utredningen på is: Det är de innehållna reavinsterna som har varit stiftelsernas effektiva kapitalskydd och värdeutveckling. Om ändring sker, måste kapitalskyddet säkerställas på annat sätt, exempelvis genom en ordentlig sänkning av användningsgraden. Dessutom måste reaförluster och ojämna inkomster hanteras. Resonemanget känns dock aningen teoretiskt, för vem kommer vilja damma av förslaget på denna punkt, som fick sådan massiv kritik från allmännyttan?

Avslutningsvis vill jag påstå att det är oomtvistat att allmännyttiga stiftelser har en mycket viktig roll som finansiärer på betydelsefulla områden som t ex forskning, där de offentliga resurserna blir allt mer begränsade. Det måste därför vara angeläget att dessa stiftelser ges bra förutsättningar för sin verksamhet bl a genom att beskattningen sker i positiv anda. SKM fyller dock en viktig kontrollfunktion genom att se till att skattebefrielse också motsvaras av faktiskt bedriven, allmännyttig verksamhet. Det medverkar säkert också till att donationsviljan upprätthålls för framtiden.

Källförteckning

Offentligt tryck

Proposition justitiedepartementet 1993/94:9, Stiftelser
Lagrådets yttrande den 30 mars 1993, återgivet i prop 1993/94:9, bilaga 5
SOU 1995:63, *Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar*
Ds 1992:36, Sammanställning av remissyttrandena över DsJu 1987:14; Stiftelser

Litteratur

Frii, Lennart, *Förvalta fonder och stiftelser*, Norstedts 1989
Gunne, Cecilia - Löfgren, Jerker - Thuresson, Urban, *Beskattnings av stiftelser och ideella föreningar*, Norstedts 1995
Isoz, Henning, *Stiftelselagen*, Norstedts 1997
Hagstedt, Jan Anders, *Om beskattning av stiftelser*, Norstedts 1972
Hemström, Carl, *Bolag - föreningar - stiftelser, en introduktion*, 1:2 uppl., Norstedts 1998
Hessler, Henrik, *Om stiftelser*, Norstedts 1952
Lampa, Bo - Hallgren, Thomas - Lundberg, Carina - Birath, Eva - Hahr, Hann-Marie, *Det mesta om stiftelser*, Kommunförbundet (RH-tryck & reklam) 1990
Lundén, Björn, *Stiftelser, juridik och beskattning*, 3:e uppl., Björn Lundén Information AB 1998
Melz, Peter, *Kapitalanvändning i avkastningsstiftelser*, (cit. Melz), JT nr 1 1998-99, s 124-148
Melz, Peter, *Fullföljdskravet för allmännyttiga stiftelser*, (cit. Melz SvSkT), Svensk Skattetidning nr 2 1998, s 155-186
Nial, Håkan - Johansson, Svante, *Svensk Associationsrätt i huvuddrag*, 6:3 uppl., Norstedts 1998
Norin, Magnus - Thaler, Markus, *Klargörande förhandsbesked beträffande det s k fullföljdskravet hos stiftelser*, (cit. Norin/Thaler) Svensk Skattetidning nr 1 1999, s 53-58
Norin, Magnus - Wessman, Lars, *Stiftelser - den nya lagsiftningen - redovisning - beskattning*, (cit. Norin/Wessman), Skriftserien nr 26 Ernst & Young (Gotab) 1994
Norin, Magnus - Waller, Erik - Wessman, Lars, *Allmännyttiga stiftelser*, (cit. Norin m fl), Hagström & Olsson (Printgraf) 1989
Olsson, Katarina, *Näringsdrivande stiftelser*, Nerenius & Santérus 1996
Öhrlings Coopers & Lybrand, *Stiftelser*, 1995, Öhrlings Coopers & Lybrand

Övrigt

BFN U 95:3 *Redovisning i avkastningsstiftelser*
FAR, *Redovisningsrekommendation, nr 12 Redovisning av aktier och andelar*, 1998

NUTEK, Årsredovisning 1998

RSV 324, *Skatteregler för ideella föreningar och stiftelser*, utgåva 12, 1999

RSV 327, *Handledning för stiftelser och ideella föreningar*, utgåva 2, Fritzes 1999

RSV, *Beskattning av stiftelser*, skrivelse 990121 Dnr 10709-98/901, 1999

Intervjuer

Altéus, Åke, vice VD Nobelstiftelsen, 991004

Carlsson, Ingrid, skatteinformatör, Skatteförvaltningen Göteborg, 991101

Johansson, Per, informationsansv. för stiftelser, Skatteförvaltningen Sthlm, 991103

Odenstad, Mats, advokatfiskal, Kammarkollegiet, 991027

Djerf, Lewi, avdelningsdirektör, Tillsynsmyndigheten, Göteborg, 991014

Dessutom har bl a följande personer varit behjälpliga med information och synpunkter:

Appelqvist, Margaretha, SEB Enskilda Banken Kapitalförvaltning, Göteborg

Backman, Christina, skattejurist, Handelsbanken Göteborg

Berg, Kent, ekonomichef och stiftelseansvarig, Uppsala Universitet

Berggren, Hans, chefsjurist, OM Gruppen AB, Stockholm

Eriksson, Thomas, Tillsynsmyndigheten, Göteborg

Forsman, Susanne, jurist, Stiftelsetjänst, SHB Kapitalförvaltning, Stockholm

Dahl, Fabian, kapitalmarknadschef, Handelsbanken, Göteborg

Gunne, Cecilia, skattejurist, SEB Asset Management, Stockholm

Gustafsson, Sigvard, ekonomichef NUTEK

Gärdfors, Bengt, auktoriserad revisor, KPMG Bohlins, Göteborg

Lind, Georg, chef Stiftelsetjänst, SHB Kapitalförvaltning, Stockholm

Thaler, Markus, skattejurist, Ernst & Young Göteborg

Tjellander, Karl-Anders, stiftelseansvarig, Göteborgs Universitet

Wallin, Olle, skatteförvaltningens rättsenhet, Göteborg

Jag vill framföra ett stort tack till Er och alla andra som välvilligt besvarat mina frågor.

Vad innefattas i begreppet avkastning?

BILAGA 1

För att få en bild av vad man idag allmänt menar med ett kapitals **avkastning** vill jag höra Din uppfattning. Resultatet ska ingå i en juridisk uppsats.

När man tar ställning till vilken avkastning ett givet kapital haft ett visst år, beräknar man då

- 1) endast under året erhållna räntor och utdelningar eller dessutom
- 2 a) *årets värdeförändring* eller
- 2 b) *årets realiserade värdeförändringar* på ränte/obligationsfonder, nollkupongobligationer, underkursobligationer och andra räntebärande värdepapper
- 3 a) *årets värdeförändring* eller
- 3 b) *årets realiserade värdeförändringar* på aktier och aktiefonder
- 4 a) *årets värdeförändring* eller
- 4 b) *årets realiserade värdeförändringar* på terminer, optioner och andra derivat
- 5 a) *årets värdeförändring* eller
- 5 b) *årets realiserade värdeförändringar* på aktieindexobligationer (kommentera gärna om ev. garanterad avkastning ska bedömas på annat sätt)
- 6) Erhållna premier för utfärdade optioner (kommentera gärna om det har betydelse om lösenpriset låg över eller under börskursen vid utfärdandet. Är svaret detsamma oavsett om man blir löst eller inte?)
- 7) Erhållen ersättning för till *blankning* utlånade aktier

SVAR: Avkastning = alternativ 1

ELLER

Avkastning = alternativ 1 samt följande punkter:

Mina kommentarer:.....

.....

.....

Jag är yrkesverksam inom kapitalförvaltning eller liknande

JA

NEJ

Intervjufrågor

1. Vilka nackdelar/problem tycker Du uppstår med dagens regler runt stiftelsers utdelning?
2. Upplever Du att stiftelsernas egna bestämmelser krockar med det skattemässiga fullföljdsrekvisitet?
3. Om ja på fråga 2: Är skattemyndigheternas krav för hårt ställda, eller är det den enskilda stiftelsens begränsningar i utdelningsbara medel som är problemet?
4. Skulle det vara en fördel om förvaltaren/styrelsen kunde påverka vad som var lämpligt att dela ut? För vem skulle det i så fall vara en fördel? Hur skulle fullföljdsrekvisitet kunna vara utformat då?
5. Om stiftelser skulle räkna in en del av värdeförändringen i årets avkastning, är det då önskvärt att skilja mellan realiserade och orealiserade vinster och förluster?
6. Har Du några åsikter om regelverket runt stiftelser?
7. Tycker Du att den skattemässiga bedömningen av stiftelser på senare år har skärpts / är oförändrad / har mjuknat?
8. Upplever Du att stiftelser lägger ned mycket kraft på regeltolkning och i relationen till skattemyndigheten?

**Frågor till skattemyndigheten
Ingrid Carlsson, Göteborg 991101**

- 1 Har ni många påpekanden rörande stiftelser?
- 2 Vilka är de vanligaste påpekandena?
- 3 Hur vanligt är det bland allmännyttiga stiftelser att man inte uppfyller fullföljdskravet?
- 4 Varför, tror Du, uppfyller vissa stiftelser inte fullföljdsrekvisitet?
- 5 Hur tillämpar Ni 5-årsregeln?
Vid nybildad stiftelse: När kan allmännyttig stiftelse tidigast bli beskattad?
(Ej "ej förväntas komma att uppfylla...")
Beräknar ni ett procenttal för varje år, eller sammanläggs inkomster mot utgifter?
Används 5-årsregeln bara till förmån för stiftelsen?
- 6 Kan avkastning som inte ännu betalats ut till stiftelsen inräknas i underlaget? (T ex nollkupong-obligationers värdeökning). Ingår värdeökning på ej utdelande räntefonder?
- 7 Ingår premium för utfärdade optioner? (Längre än 1 år?) Premium för blankning?
- 8 Hur bedömer Ni mycket ojämna utdelningar år från år?
- 9 Varför begränsar SKM ibland stiftelsers kostnadsavdrag till 5% av avkastningen? (Stor skillnad hög/låg inflation). Varför accepterar man i dessa fall inte den verkliga kostnaden?
- 10 Hur kontrolleras att stiftelserna uppfyller fullföljdskravet?
- 11 Har kontrollen och bedömningen skärpts på senare år? I så fall, varför?
- 12 Tycker Du personligen att fullföljdskravet fyller en viktig funktion?
- 13 Tycker Du personligen att kraven ligger på en lagom nivå / är för lågt ställda / är för högt ställda?